

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

*для здобувачів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

Слов'янськ - 2024

Рецензенти:

Дьяковська Г.О.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Радзієвська О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

М54 Методичні рекомендації та матеріали для вивчення навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» для здобувачів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс] / Уклад. Г.Д. Ємельяненко, Л.В. Абизова. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2024. 116 с.

Методичні рекомендації укладено відповідно до освітніх програм та навчальних планів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх спеціальностей. У виданні відображено зміст силабусів та робочих навчальних програм «Соціально-політичні студії». Навчально-методичні матеріали передбачено для засвоєння теоретичного матеріалу та можуть використовуватися на семінарських заняттях, для проведення контрольних та перевірочних робіт, заліків, семінарських занять, самостійної роботи, тощо. Рекомендовано для здобувачів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

*Друкується рішенням вченої ради
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 8 від 27.06.2024 р.)*

© ДДПУ, 2024

ЗМІСТ

1	ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
2	СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ.....	6
3	РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ.....	16
4	ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	27
5	ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	73
6	ГЛОСАРІЙ.....	87
7	ПРЕЗЕНТАЦІЯ КУРСУ	111
8	КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ.....	114

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні рекомендації та матеріали для вивчення навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» призначені для здобувачів денної та заочної форми навчання усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Методичні рекомендації створені з метою надання докладного огляду змісту та особливостей навчальної дисципліни, а також надання практичних рекомендацій щодо успішного вивчення курсу. Вони розроблені з урахуванням потреби у систематизації та узагальненні інформації, а також усвідомлення важливості цієї дисципліни для професійної підготовки здобувачів.

Сучасний світ постійно змінюється під впливом різноманітних соціальних та політичних факторів. Розуміння цих процесів та їх впливу на життя суспільства стає надзвичайно важливим для майбутніх фахівців будь-якої галузі. Вивчення соціально-політичних студій допомагає здобувачам розвивати аналітичне мислення, критичний погляд на події та здатність розуміти складні взаємозв'язки в сучасному світі.

Методичні вказівки надають не лише теоретичну базу, але й практичні інструменти для вивчення соціально-політичних явищ. Здобувачі матимуть можливість аналізувати актуальні проблеми, використовуючи різноманітні підходи та методи дослідження. Крім того, ці вказівки сприятимуть формуванню вмінь та навичок необхідних для самостійного осмислення та оцінки інформації, а також для виявлення власної позиції щодо соціальних та політичних питань.

Методичних рекомендації містять:

- короткий опис предметної області та цілей "Соціально-політичних студій";
- визначення ключових понять та термінів;
- визначення основної мети та конкретних цілей, які повинні досягти під час навчання здобувачі;

- зміст курсу, перелік тем, які будуть вивчатися протягом семестру, також короткий опис кожної теми та її відношення до загальних цілей дисципліни;
- методи навчання та оцінювання, інформація про методи, які будуть використовуватися для проведення занять та оцінювання прогресу здобувачів;
- рекомендації для самостійної роботи, поради щодо ефективного вивчення матеріалу, використання додаткових джерел інформації та підготовки до занять.

Методичні вказівки стануть невід'ємним помічником у вивченні дисципліни "Соціально-політичні студії" та допоможуть досягти успішних результатів у освітній траєкторії. Курс є ключовим елементом у формуванні фундаментальних знань про соціальні та політичні процеси, які визначають сучасне суспільство.

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

**підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
усіх спеціальностей**

Розробники:

Смельяненко Г.Д. - доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Абзизова Л.В. - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Рецензенти:

Радзівська О.В. - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Дьяковська Г.О. - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Силабус розглянуто і схвалено на засіданні кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

Протокол № 11 від «18» травня 2023 р.

Завідувач кафедри: В.А. Федь

Опис навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії»

Кількість кредитів	4
Рік підготовки, семестр	3 7
Компонент освітньої програми	Обов'язковий компонент
Викладач	Смельяненко Ганна Дмитрівна доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, історії та соціально – гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» Абзизова Лариса Віталіївна кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний

	педагогічний університет»
Контакт на інформація	yemelianenkoad@gmail.com
Консультації	Очні консультації: щоп'ятниці з 13:00 до 16:00 Онлайн консультації: за попередньою домовленістю
Анотація навчальної дисципліни	<i>Об'єкт вивчення навчальної дисципліни</i> – соціальні та політичні процеси, явища та інститути в сучасному суспільстві <i>Предмет вивчення навчальної дисципліни</i> – функціонування соціальних та політичних систем, які включають в себе аналіз структур, процесів, взаємовідносин, інститутів у сучасному суспільстві
Опис навчальної дисципліни	<i>Метою вивчення навчальної дисципліни є:</i> формування у здобувачів розуміння соціальних та політичних процесів, застосування теоретичних знань до аналізу суспільних явищ та розвиток критичного мислення у контексті політичної та соціальної діяльності <i>Ключові слова:</i> соціологія, політологія, влада, суспільство, держава, конституція, відповідальність, громадянин, еліта, соціальна мобільність, соціальна стратифікація, тощо. <i>Матеріали та ресурси:</i> <i>1) Рекомендована література:</i> 1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с. 2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с. 3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8 4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с. 5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с. 6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1 7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17. 8. Соціально-гуманітарна сфера України в сучасних дискурсах: монографія; за заг. ред. проф. О. Ю. Панфілова. Харків: ХІФ КНТЕУ, Видавець О. А. Мирошніченко, 2019. 284 с.

	9. Требін М. П. Соціально-політичні студії: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 138 с 10. Філософсько-політологічні студії. Випуск 42. Збірник наукових праць. — Львів: Видавничий дім "Гельветика", 2022. — 358 с. 2) <i>Платформи та сервіси дистанційного навчання:</i> Moodle дистанційний курс «Правознавство»: https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=1277 <i>Інформаційні ресурси в Інтернеті:</i> 1. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text 2. Закон України «Про інформацію». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text 3. Закон України «Про громадські об'єднання». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text 4. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text 5. Інститут соціології НАН України. URL: https://i-soc.com.ua 6. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: http://www.idss.org.ua 7. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. URL: http://www.ipiend.gov.ua/?mid=7 8. Інститут трансформації суспільства. URL: http://www.soskin.kiev.ua 9. Київський міжнародний інститут соціології. URL: http://www.kiis.com.ua 10. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua 11. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: https://niss.gov.ua 12. Представництво ООН в Києві. URL: http://www.un.org.ua 13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua 14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555-2011#Text <i>Необхідне обладнання:</i> Комп'ютер (ноутбук), мультимедійний проєктор, фліпчарт, ватмани, маркери
--	---

Теми	Програма навчальної дисципліни містить такі теми: 1. Предмет, структура і функції курсу соціально-політичної студії (соціологія) 2. Історія розвитку соціально-політичної думки 3. Суспільство як цілісна система 4. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність 5. Суб'єкти суспільного життя (соціологія особистості, сім'ї, молоді; етносоціологія) 6. Сфери життєдіяльності соціальних суб'єктів (соціологія культури, соціологія освіти та науки) 7. Організація і проведення конкретно-соціологічних досліджень (розробка програми) 8. Предмет, структура і функції соціально-політичної студії (політична наука) 9. Політична система 10. Держава і громадянське суспільство 11. Політичне лідерство та політична еліта 12. Політична свідомість та політична культура
Методи чні поради для викладач ів «Як навчати?»	Методи навчання: – словесні (лекція (проблемна, розгляду конкретних ситуацій, консультація, круглий стіл тощо), дискусія, співбесіда, розповідь, пояснення тощо); – практичні (практичні заняття, вправи, кейси, розв'язання ситуацій, дидактична гра, діалог, дискусії, мозковий штурм, публічні виступи, презентації, захист результатів виконання групових або індивідуальних завдань (проектів), підготовка есе, метод рефлексії); – наочні (спостереження, демонстрування, ілюстрування, презентації, метод розробки ментальних карт тощо); – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання есе, рефератів тощо); – проєктні (розроблення мініпроєктів, робота у міні групах тощо); – цифрові (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо); – самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, тестові завдання, контрольні завдання, есе, робота з першоджерелами, робота з електронними носіями інформації тощо).
Методи чні поради для	Здобувачі опрацьовують теоретичний матеріал лекцій, виконують завдання до практичних занять, самостійної роботи. Комунікаційна політика. Здобувачі вищої освіти повинні мати активовану пошту. Обов'язком здобувача є перевірка мінімум

Здобувачі в «Як навчатися я?»	один раз на тиждень поштової скриньки та перегляд повідомлень відповідного дистанційного курсу на університетській платформі Moodle. Можлива комунікація телефоном чи іншими месенджерами за вимогою здобувача. Політика відвідування занять. Для здобувачів вищої освіти денної форми відвідування занять є обов'язковим – в оффлайн або онлайн режимі. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності. Про відсутність на занятті та причини відсутності здобувач вищої освіти має повідомити викладача або особисто, або через старосту академічної групи. Якщо здобувач вищої освіти захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність) навчання може відбуватись дистанційно - в онлайн-формі, за погодженням з викладачем, деканатом. <i>Види роботи здобувачів:</i> доповідь, есе, повідомлення, презентація, ментальна карта, виконання тестових і контрольних завдань, аналіз проблемних питань, статті, тези та виступи на наукових заходах.		
Оцінювання	<i>Види, методи та форми контролю.</i> Види: поточний контроль, підсумковий контроль, семестровий контроль (семестровий залік). Методи: усне опитування, письмові роботи. Форми: індивідуальна та фронтальна перевірка. Організаційні процедури та порядок виявлення якості засвоєння навчального матеріалу, рівня відповідності отриманих знань, умінь і навичок здобутій кваліфікації в межах освітнього процесу здійснюється відповідно до Положення про контрольні заходи у „ДДПУ” (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/003.pdf) Політика щодо оцінювання. Результати навчання здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни визначаються у балах, що виставляються згідно з критеріями оцінювання, затвердженими в ДДПУ, а саме за 100-бальною шкалою та національною п'ятибальною шкалою для заліків «зараховано», «незараховано»). Навчальна дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів. <i>Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти</i> <table border="1" data-bbox="451 1951 1465 2047"> <tr> <td data-bbox="451 1951 767 2047"> За закумпувалувною </td><td data-bbox="767 1951 1465 2047"> За національнуоу шкалою </td></tr> </table>	За закумпувалувною	За національнуоу шкалою
За закумпувалувною	За національнуоу шкалою		

100 – бальною шкалою	для екзаменів, віттів з практики, курсових робіт	для заліків
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

Критерії оцінювання заліку:

- на оцінку **«зараховано» (60-100 балів)** заслуговує здобувач вищої освіти, який за час відвідування лекційних, практичних та/або лабораторних занять й за виконану самостійну роботу отримав зазначену кількість балів протягом семестру;
- оцінка **«не зараховано» (0-59 балів)** виставляється здобувачеві вищої освіти, який за час відвідування лекційних, практичних та/або лабораторних занять й за виконану самостійну роботу не набрав 60 балів упродовж семестру, він має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за лекції здійснюється за такими критеріями: присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих під час практичного заняття здійснюється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття;
- під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття;
- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами й математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Оцінювання рефератів, доповідей, есе, презентацій тощо за визначеними темами здійснюється відповідно до таких критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту, має бути ще не менше трьох джерел інформації);

	– за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на використану літературу та джерела; – за наявність змістовних висновків; – за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах. У разі виявлення невідповідності результатів навчання окремим критеріям із тієї чи тієї форми контролю знань кількість балів, яка виставляється здобувачу, може бути знижена: – за неповну відповідь; – за кожен неправильну відповідь; – за невчасне виконання завдання; – за недостовірність поданої інформації; – за недостатнє розкриття теми; – за відсутність посилань на літературні джерела. Результати поточних контролів рівня знань здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання (у вигляді певної кількості отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем наприкінці кожного заняття до їхнього відома, виставляються в Журнал обліку роботи академічної групи та є підставою для одержання допуску до підсумкового контролю. Оцінювання результатів навчання у формі семестрового заліку проводиться по закінченні вивчення навчальної дисципліни, зазвичай, на останньому практичному та/або лабораторному занятті або в період до початку екзаменаційної сесії відповідно до графіка освітнього процесу. На останньому аудиторному занятті викладач зобов'язаний оголосити здобувачам вищої освіти відкрито (у присутності групи) накопичені ними бали поточного оцінювання з навчальної дисципліни, отримані під час лекційних, практичних та/або лабораторних занять та за виконану самостійну роботу. Залік, як форма контролю, передбачає зарахування здобувачеві балів, накопичених за результатами поточного оцінювання з навчальної дисципліни (за наявності у здобувача не менше 60 балів за поточну роботу – без додаткового опитування) й не вимагає обов'язкової присутності здобувача вищої освіти. Здобувач має право (за бажанням) підвищити власний результат оцінювання в балах з навчальної дисципліни, де формою контролю є залік, шляхом виконання завдань самостійної роботи, але не пізніше ніж до початку екзаменаційної сесії. <i>Розподіл балів із дисципліни</i>
--	--

**Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із
розподілом за темами за результатами поточного
контролю
(денна форма навчання)**

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	Мах	Міп	Мах	Міп	Мах	Міп
T 1	2	1	3	2	4	2
T 2	2	1	3	2	4	2
T 3	2	1	3	2	4	2
T 4	2	1	3	2	4	2
T 5	2	1	3	2	4	2
T 6	2	1	3	2	4	2
T 7	2	1	3	2	4	2
T8	2	1	3	2	4	2
T9	2	1	3	2	2	2
T10	2	1	3	2	2	2
T11	2	1	3	2	2	2
T12	2	1	3	2	2	2
Разом	4	2	36	24	40	24

**Розподіл балів, що присвоюється здобувачам, із
розподілом за темами за результатами поточного
контролю
(заочна форма навчання)**

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	Мах	Міп	Мах	Міп	Мах	Міп
T1					4	2
T2					4	2
T3					4	2
T4	5	3	10	5	4	3
T5					4	3
T6			10	5	4	3
T7	5	3			4	3
T8					4	3
T9	5	3			4	3
T0	5	3			4	3
T1			10	5	5	3
T2					5	3
Разом	20	12	30	15	50	33

	<i>Політика щодо дедлайнів та перескладань, академічної доброчесності:</i> перездача та повторне вивчення дисципліни здійснюється відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/025.pdf) Положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів у ДДПУ (http://www.slavdpu.dn.ua/images/stories/news/normativ/012.pdf) Політика щодо: ✓ <i>дедлайнів:</i> роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (від -1 бала до -5 балів). ✓ <i>перескладання:</i> у разі отримання оцінки «незадовільно» здобувач має право на два перескладання: викладачу та комісії. У разі, якщо здобувач вищої освіти не з'явився в день складання екзамену з поважної причини, підтвердженої документально, у відомість обліку успішності ставиться запис «не з'явився», а здобувач має право перескласти екзамен викладачеві у визначений деканатом день. Здобувач, який протягом семестру не набрав 60 балів з навчальної дисципліни, вважається недопущеним до складання екзамену з цієї дисципліни, й у відомість обліку успішності ставиться запис «не допущений». Здобувач має право допрацювати необхідні бали за погодженням з викладачем та перескласти екзамен викладачеві у визначений деканатом день. <i>оскарження оцінювання:</i> Якщо здобувач не згоден з оцінюванням його знань він може звернутися до апеляційної комісії та оскаржити виставлену викладачем оцінку у встановленому порядку. ✓ <i>академічної доброчесності</i> для здобувачів передбачає: – самостійне виконання навчальних завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); – посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; – дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; – надання достовірної інформації щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації. За порушення академічної доброчесності здобувачі ДДПУ можуть бути притягнуті до такої відповідальності:
--	--

	– повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); – повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; – позбавлення академічної стипендії відповідно до норм чинного законодавства; – позбавлення наданих ДДПУ пільг з оплати навчання (за умови їх отримання); – усне зауваження від працівника або уповноваженого представника адміністрації (керівника кафедри, факультету тощо) та попередження про можливість притягнення до академічної відповідальності; – повторне виконання завдання; – зниження оцінки за виконання завдання; – усне чи письмове повідомлення юридичної або фізичної особи, яка здійснює оплату за навчання, про факт порушення; – виключення з рейтингу претендентів на отримання академічної стипендії або нарахування штрафних балів у такому рейтингу; – позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання стипендій, грантів тощо; відрахування.
--	---

Переваги вивчення навчальної дисципліни «Бонус вивчення»	Навчальну дисципліну «Соціально-політичні студії» розроблено відповідно до потреб та особливостей кожного здобувача, ураховано: - різноманітність методів навчання, що дозволяють оптимізувати процес засвоєння соціально-політичних знань; - персональні інтереси та професійні цілі кожного здобувача для забезпечення максимального ефективного навчання. Вивчення даного курсу передбачає: - розуміння основних принципів та концепцій соціально-політичних студій; - аналіз ролі громадських організацій, правових інструментів та механізмів захисту прав та свобод людини; - вивчення основних тенденцій та динаміки сучасного суспільства, включаючи демографічні зміни, розвиток технологій, соціальні рухи та інші аспекти; - розвиток політичної культури та формування суспільної свідомості; - вивчення міжнародних конфліктів, співробітництва, глобальних проблем, роль міжнародних організацій та інших аспектів міжнародної взаємодії; - аналіз понять та соціальних інститутів; - огляд основних концепцій та підходів у соціальних та політичних науках.
--	--

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

**підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
усіх спеціальностей**

Розробники:

Ємельяненко Г.Д. - доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Абизова Л.В. - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Рецензенти:

Радзієвська О.В. - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Дьяковська Г.О. - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

Протокол № 11 від «18» травня 2023 р.

Завідувач кафедри: В.А. Федь

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» «29» червня 2023 р., протокол №__9__

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Обов’язкова	
Загальна кількість годин – 120	Рік підготовки:	
	3-й	3-й
	Семестр	
	6-й	6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2,8 самостійної роботи здобувача – 4,2	Лекції	
	24 год.	8 год.
	Практичні	
	24 год.	6 год.
	Самостійна робота	
	год. 72	год. 106
	Вид контролю: залік	

Метою вивчення навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» є формування у здобувачів розуміння соціальних та політичних процесів, застосування теоретичних знань до аналізу суспільних явищ та розвиток критичного мислення у контексті політичної та соціальної діяльності

**2. Матриця компетентностей, програмних результатів навчання,
методів навчання, методів контролю з навчальної дисципліни
«Соціально – політичні студії»**

Компетентності, які формується з посиленням на шифр відповідно до освітньої програми	Програмні результати навчання з посиленням на шифр відповідно до ОП	Методи навчання	Методи контролю
		– словесні (лекція (проблемна, розгляду конкретних ситуацій, консультація, круглий стіл тощо), дискусія, співбесіда, розповідь, пояснення тощо); – практичні (практичні заняття, вправи, кейси, розв'язання ситуацій, дидактична гра, діалог, дискусії, мозковий штурм, публічні виступи, презентації, захист результатів виконання групових або індивідуальних завдань (проєктів), підготовка есе, метод рефлексії); – наочні (спостереження, демонстрування, ілюстрування, презентації,	Спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, есе, наукове повідомлення, доповідь, презентації, виконання самостійних та контрольних завдань, залік

		метод розробки ментальних карт тощо); – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання есе, рефератів тощо); – проєктні (розроблення мініпроєктів, робота уміні групах тощо); – цифрові (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо); самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, тестові завдання, контрольні завдання, есе, робота з першоджерелами, робота з електронними носіями інформації тощо).	
--	--	--	--

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усь ого	зокрема				усьог о	зокрема			
		л	п	лаб	с.р.		л	пр	лаб	с.р.
Тема 1. Предмет, структура і функції курсу соціально-політичної студії (соціологія)	9	2	2		6	9				9
Тема 2. Історія розвитку соціально-політичної думки	9	2	2		6	11	2			9
Тема 3. Суспільство як цілісна система	9	2	2		6	9				9
Тема 4. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність	9	2	2		6	11		2		9
Тема 5. Суб'єкти суспільного життя (соціологія особистості, сім'ї, молоді; етносоціологія)	9	2	2		6	9				9
Тема 6. Сфери життєдіяльності соціальних суб'єктів (соціологія культури, соціологія освіти та науки)	9	2	2		6	11				9
Тема 7. Організація і проведення конкретно-соціологічних досліджень	9	2	2		6	11	2	2		9

(розробка програми)									
Тема 8. Предмет, структура і функції соціально-політичної студії (політична наука)	9	2	2		6	9			9
Тема 9. Політична система	9	2	2		6	11	2	2	9
Тема 10. Держава і громадянське суспільство	9	2	2		6	11	2		9
Тема 11. Політичне лідерство та політична еліта	9	2	2		6	11			8
Тема 12. Політична свідомість та політична культура	9	2	2		6	9			8
Усього годин	120	24	24		72	120	8	6	106

4. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Тема 1. Предмет, структура і функції курсу соціально-політичної студії (соціологія)	2	
2	Тема 2. Історія розвитку соціально-політичної думки	2	
3	Тема 3. Суспільство як цілісна система	2	
4	Тема 4. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність	2	2
5	Тема 5. Суб'єкти суспільного життя (соціологія особистості, сім'ї, молоді; етносоціологія)	2	
6	Тема 6. Сфери життєдіяльності соціальних суб'єктів (соціологія культури, соціологія освіти та науки)	2	
7	Тема 7. Організація і проведення конкретно-соціологічних досліджень (розробка програми)	2	2
8	Тема 8. Предмет, структура і функції соціально-політичної студії (політична наука)	2	
9	Тема 9. Політична система	2	2

10	Тема 10. Держава і громадянське суспільство	2	2
11	Тема 11. Політичне лідерство та політична еліта	2	
12	Тема 12. Міжнародні політичні процеси	2	
	Разом	24	8

4.2. Теми практичних занять

№ з п	Назва теми	Години	
		дф н	зфн
1	Предмет, метод і структура курсу	2	
2	Основні віхи світової та вітчизняної соціально-політичної думки	2	2
3	Суспільство як соціальна система	2	
4	Громадська думка як соціальне явище	2	2
5	Політика як соціальний інститут	2	
6	Основні політичні ідеології та політичні режими сучасності	2	
7	Політичні партії і партійні системи	2	2
8	Політична свідомість та політична культура	2	
	Разом	16	6

4.3. Самостійна робота

№ з п	Назва теми	Години	
		дфн	зфн
1	Основні завдання та функції соціально-політичної науки	6	9
2	Соціально-політична думка епохи Відродження та Нового часу	6	9
3	Взаємозв'язок соціології і формування особистості: теорії та емпіричні дослідження	6	9
4	Трансформація сім'ї як соціального інституту в умовах сучасного суспільства: аналіз тенденцій та вплив на індивідуальність	6	9
5	Соціальна стратифікація та соціальна мобільність: аналіз тенденцій та вплив на індивідуальний розвиток	6	9
6	Роль освіти як соціального інституту у формуванні та розвитку сучасного суспільства	6	9
7	Право як відображення соціальних відносин та інститутів: аналіз впливу соціального контексту на формування та розвиток правової системи	6	9
8	Динаміка влади та політики в сучасному світі: аналіз тенденцій та вплив на суспільство	6	9

9	Структура держави, форми державного устрою і правління: аналіз теоретичних концепцій та практичних реалій	6	9
10	Світова політика як соціальний феномен: вплив глобалізації та міжнародних відносин	6	9
11	Соціальні якості політичних лідерів, функції та механізми впливу: аналіз культурних, психологічних та інституціональних аспектів	6	8
12	Поняття, структура і функції політичної культури: роль у формуванні та зміцненні демократії та громадянського суспільства	6	8
Всього		72	106

5. Критерії оцінювання результатів навчання

Результати навчання здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни визначаються у балах, що виставляються згідно з критеріями оцінювання, затвердженими в ДДПУ, а саме за 100-бальною шкалою та національною п'ятибальною шкалою для заліків «зараховано», «незараховано»).

Навчальна дисципліна оцінюється максимальною оцінкою у 100 балів.

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт	для заліків
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	
26 – 59 балів	незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	неприйнятно	

Критерії оцінювання заліку:

- на оцінку **«зараховано» (60-100 балів)** заслуговує здобувач вищої освіти, який за час відвідування лекційних, практичних та/або лабораторних занять й за виконану самостійну роботу отримав зазначену кількість балів протягом семестру;

- оцінка **«не зараховано» (0-59 балів)** виставляється здобувачеві вищої освіти, який за час відвідування лекційних, практичних та/або лабораторних занять й за виконану самостійну роботу не набрав 60 балів упродовж семестру, він має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти за лекції здійснюється за такими критеріями: присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у перебігу лекції.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих під час практичного заняття здійснюється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну й ґрунтовну відповідь на сформульоване запитання з теми заняття

- під час тестування – за правильні відповіді на запитання тесту з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами й математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Оцінювання рефератів, доповідей, есе, презентацій тощо за визначеними темами здійснюється відповідно до таких критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту, має бути ще не менше трьох джерел інформації);

- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на використану літературу та джерела;

- за наявність змістовних висновків;

- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

У разі виявлення невідповідності результатів навчання окремим критеріям із тієї чи тієї форми контролю знань кількість балів, яка виставляється здобувачу, може бути знижена:

- за неповну відповідь;

- за кожну неправильну відповідь;

- за невчасне виконання завдання;

- за недостовірність поданої інформації;

- за недостатнє розкриття теми;

- за відсутність посилань на літературні джерела.

Результати поточних контролів рівня знань здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання (у вигляді певної кількості отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем наприкінці кожного заняття до їхнього відома, виставляються в Журнал обліку роботи академічної групи та є підставою для одержання допуску до підсумкового контролю.

Оцінювання результатів навчання у формі семестрового заліку проводиться по закінченні вивчення навчальної дисципліни, зазвичай, на останньому практичному та/або лабораторному занятті або в період до початку екзаменаційної сесії відповідно до графіка освітнього процесу.

На останньому аудиторному занятті викладач зобов'язаний оголосити здобувачам вищої освіти відкрито (у присутності групи) накопичені ними бали поточного оцінювання з навчальної дисципліни, отримані під час лекційних, практичних та/або лабораторних занять та за виконану самостійну роботу. Залік, як форма контролю, передбачає зарахування здобувачеві балів, накопичених за результатами поточного оцінювання з навчальної дисципліни (за наявності у здобувача не менше 60 балів за поточну роботу – без

додаткового опитування) й не вимагає обов'язкової присутності здобувача вищої освіти.

Здобувач має право (за бажанням) підвищити власний результат оцінювання в балах з навчальної дисципліни, де формою контролю є залік, шляхом виконання завдань самостійної роботи, але не пізніше ніж до початку екзаменаційної сесії.

6. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: завдання для вхідного, поточного та підсумкового контролю, взаємоконтролю (взаємооцінювання), самоконтролю (рефлексія), усного, письмового опитування, оцінювання самостійної роботи (повідомлення, презентація, есе, ментальна карта, таблиця), семестровий залік.

7. Рекомендована література

Основна

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.

2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с. — ISBN 978-966-928-941-4

6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1

7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

8. Соціально-гуманітарна сфера України в сучасних дискурсах: монографія; за заг. ред. проф. О. Ю. Панфілова. Харків: ХІФ КНТЕУ, Видавець О. А. Мирошніченко, 2019. 284 с.

9. Требін М. П. Соціально-політичні студії: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 138 с

10. Філософсько-політологічні студії. Випуск 42. Збірник наукових праць. — Львів: Видавничий дім "Гельветика", 2022. — 358 с.

Допоміжна

1. Герасіна Л. М. Наративи міжнародної конфліктності – глобальна турбулентність або деструкції світової системи? Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія. 2020. № 2(45). С. 8–24.

2. Історія української соціологічної думки: навчальна біографічна енциклопедія / За наук. ред. В.М. Пічі [В.М. Онищук, Ю.Ф. Пачковський, Н.М. Цимбалюк та ін.]. Львів : «Новий Світ – 2000», 2020. 336 с.

3. Клімова Г.П. Феномен політичної культури: теоретико-методологічний дискурс. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія. 2020. № 2. С.56-71.

4. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2019. 744 с.

5. Пономарьов О., Черемський М. Українська освіта в контексті європейського освітнього простору. Новий колегіум. 2023. № 1-2. С. 38–45.

6. Політичні трансформації сучасного суспільства : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24 лютого 2022 р.). — Полтава : ПДАУ, 2022. — 187 с.

8. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

2. Закон України «Про інформацію». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Закон України «Про громадські об'єднання». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

4. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

5. Інститут соціології НАН України. URL: <https://i-soc.com.ua>

6. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua>

7. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=7>

8. Інститут трансформації суспільства. URL: <http://www.soskin.kiev.ua>

9. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <http://www.kiis.com.ua>

10. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

11. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <https://niss.gov.ua>

12. Представництво ООН в Києві. URL: <http://www.un.org.ua>

13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Посилання на дистанційний курс

Дистанційний курс «Соціально – політичні студії»

<https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=1277>

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛЕКЦІЙ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

ТЕМА: Соціально-політичні студії як навчальна дисципліна

Мета вивчення: визначити об'єкт, предмет, завдання та комплексний (інтегративний) характер соціології

Зміст заняття:

1. Специфіка курсу соціально-політичних студій
2. Об'єкт и предмет соціології
3. Структура соціологічних знань та функції соціології

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Ключові поняття: соціологія, методологія, структура, мікросоціологія, мікросоціологія, парадигма, теорія середнього рівня, соціологічне дослідження.

Основний зміст

Питання 1. Ці дві науки мають безліч точок дотику, їх взаємозв'язок особливо простежується в такій галузі соціології як політична соціологія

(соціологія політики). Взаємозв'язок між соціологією та політологією визначається поруч обставин:

1) соціальні спільності, організації, окремі індивіди є суб'єктами і об'єктами політики;

2) політична діяльність являє собою один з важливих видів життєдіяльності людей, а політичні відносини безпосередньо впливають на стан суспільства і соціальні зміни;

3) політика як широке, складне і багатогранне явище проявляється у всіх головних сферах суспільного життя (економіці, соціальній сфері, культурі, системі організації державних органів, у зовнішній політиці держав).

Питання 2. Особливу увагу зверніть на категоріальний апарат. Об'єкт науки – це емпірично дана реальність, яка існує незалежно від нашого знання. Це можуть бути фізичні тіла, які взаємодіють один з одним, живі організми або людина. Визначаючи предмет дослідження, ми часто абстрактно виділяємо одну чи кілька сторін об'єкта, не враховуючи вплив інших, нами не виокремлених. Кожному об'єкту дослідження можуть відповідати кілька предметів вивчення. Визначення об'єкта та предмета соціології як науки тісно пов'язане з історією її становлення. Тож, щоб зрозуміти, як формувались основні категорії соціології, необхідно звернутись до історії їх формування. Доцільно порівняти декілька визначень поняття „соціологія”, її об'єкта та предмета, зроблених О.Контом, Г.Спенсером, Е.Дюркгаймом, М.Вебером і сучасними соціологами. Спробуйте прокоментувати виявлені вами відмінності. Розглядаючи питання наукової мови соціології, особливу увагу зверніть на поняття „соціальне”, яке є базовою категорією соціології. Її розробці та поясненню присвячені ґрунтовні соціологічні теорії (теорія соціальної дії, теорія соціальної комунікації тощо). „Соціальне” трактується в соціології як якісна характеристика форм, засобів та суті людської взаємодії; як сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами, спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах,

яка виявляється в їх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, явищ і процесів суспільного життя.

Питання 3. При роботі над цим питанням – зверніть увагу на існування різних підходів до визначення критеріїв структурування і кількості рівнів соціології – від найпростішого поділу соціології на фундаментальну та прикладну до виокремлення семи рівнів соціологічного теоретизування. Охарактеризуйте трирівневу структуру соціології: визначте суть і завдання теоретичної соціології, теорій середнього рівня (спеціальних і галузевих) та емпіричної соціології. Сучасна соціологія виробляє та використовує поряд із традиційними нові поняття та підходи. Так, дедалі більшої популярності набуває структурування соціологічних теорій за парадигмами. Парадигма трактується як сукупність основних положень і принципів, які лежать в основі тієї чи іншої теорії, володіє специфічним категоріальним апаратом і визнається певною групою вчених. Визначення соціологічних парадигм знаходиться на стадії формування, існують певні розбіжності в їх групуванні та характеристиці. Виокремлюють макро- та мікро-, теоретичну та емпіричну парадигми. Дж. Рітцер, сучасний американський соціолог, виділяє парадигму соціальних фактів, парадигму соціальних дефініцій, парадигму соціальної поведінки. У вітчизняній соціології поширений підхід, за яким всі соціологічні парадигми умовно поділяють на три групи: структурно-функціональні, інтерпретативні та інтегральні (об'єднуючі). Кожна парадигма достатньо вибірково в плані оцінки факторів суспільного розвитку (економіка, культура, природа, індивід); характеризується наданням пріоритету в дослідженні певних сторін соціокультурних реалій (солідарність або конфліктність тощо); формує власну методику дослідження поведінки людей. Саме це дає підстави вважати соціологію поліпарадигмальною наукою. Функції соціології як науки це: гносеологічні функції, соціальні функції, інформаційна функція, прогностична функція, перетворювальна функція, управлінська функція, світоглядна функція, іделогічна функція, гуманістична функція.

Питання для самостійної роботи:

1. Розкрийте роль і завдання соціології в соціальному реформуванні українського суспільства.
2. Назвіть особливості соціології як наукової дисципліни, що вивчає людське суспільство.
3. Охарактеризуйте сутність соціологічних категорій “соціальні відносини”, “соціальне явище”, “соціальний прогрес”, “соціальний закон”, їх взаємозв’язок.
4. Сутність “соціального” як провідної соціологічної категорії.

ТЕМА: Основні етапи розвитку соціально-політичної думки

Мета вивчення: Сформувати уявлення про основні етапи розвитку соціально-політичної думки, специфіку кожного етапу та наукові внески найбільш відомих представників різних напрямків.

Зміст заняття:

1. Етапи виникнення і розвитку соціальної науки
2. Донаукова політична думка і становлення політології як науки

Література:

1. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.
2. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1
3. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.
4. Соціально-гуманітарна сфера України в сучасних дискурсах: монографія; за заг. ред. проф. О. Ю. Панфілова. Харків: ХІФ КНТЕУ, Видавець О. А. Мирошніченко, 2019. 284 с.
5. Требін М. П. Соціально-політичні студії: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 138 с

6. Філософсько-політологічні студії. Випуск 42. Збірник наукових праць.
— Львів: Видавничий дім "Гельветика", 2022. — 358 с.

Ключові поняття: позитивізм, антична політологія, релігійна думка, соціально-політична думка Ренесансу, соціально-політична думка Нового часу, сучасність.

Основний зміст

Питання 1. Історію соціології, зазвичай, розподіляють на три великі етапи: протосоціологічний, академічний і новітній. Перший етап – протосоціологічний -триває, починаючи з часів Стародавнього світу до середини ХІХ ст. (фактично до виникнення соціології як науки). Як уже згадувалося, виникнення соціології – не одномоментний акт, а тривалий процес накопичення знань про суспільство, котрий нараховує тисячі років. Платон, Аристотель, А. Августин, Т. Аквінський, Г.Гроцій, Ж.-Ж.Руссо, Дж.Локк, Т.Гоббс, І.Кант, Г.Гегель, Ш. Фур'є, К.Сен-Сімон та ін. У Новий час, який був найбільш плідним на висунення та формування різноманітних концепцій, що пояснювали суспільне життя, активно розробляються: ідея природних правлюдини (Г.Гроцій), ідея суспільного договору (Ж.-Ж. Руссо, Дж.Локк, Т.Гоббс), ідея розподілу влад (Ш.Монтеск'є), ідея громадянського суспільства (Г.Гегель), ідея “держави права” (І.Кант).Початок ХІХ ст. ознаменувався діяльністю представників утопічного соціалізму – К.Сен-Сімона, Ш.Фур'є та Р.Оуена. У їхніх теоретичних працях розроблялося поняття суспільства, аналізувався соціальний рух, обґрунтовувалася необхідність удосконалення суспільства. Вибудувавши у своїй уяві ідеальне суспільство, вони намагалися цей новий погляд на нього втілити в реальне життя. У межах протосоціології розвивалися ідеї соціального детермінізму (спричиненості соціальних явищ), ідеї прогресу та регресу суспільства, а також наукового методу. Другий етап – академічний, котрий починається із середини ХІХ ст. і представлений плеядою відомих учених, таких, як: О. Конт, Г. Спенсер, К. Маркс, Е. Дюркгейм та ін. У цей період нова наука набуває своєї назви – соціологія. Зусиллями цих мислителів у загальних рисах був

окреслений предмет соціології, сформульовано її закони, пояснено фундаментальні категорії соціології. Особлива увага вчених зосереджувалася на аналізі понять: соціальний організм, соціальна система, соціальна статика, соціальна динаміка, позитивна наука, індустріальне суспільство, еволюція, природний добір, органіцизм, механічна й органічна солідарність, суспільна гармонія, аномія, суспільно-економічна формація, базис і надбудова, соціальна революція, матеріалістичне розуміння історії тощо. Третій етап – новітній. Він починається з перших десятиліть ХХ ст. і триває дотепер. Імена-символи цього етапу: М.Вебер, П.Сорокін, Т.Парсонс, Р.Мертон, Дж.Мід, Р.Парк, Ф.Знанецький, Е.Гіденс, А.Турен, Ю.Хабермас, Т.Лукман, Н.Луман та ін. М.Вебер, на відміну від К.Маркса, обґрунтовує думку про зумовленість капіталізму не суто економічними чинниками, а й культурними, релігійними, організаційними. Розвиток капіталізму мислиться вченим як такий процес, що зазнає впливу науки й бюрократії та трактується як раціоналізація соціальної дії. П.Сорокін викладає і детально обґрунтовує концепцію конвергенції – поступового зближення та вироблення схожих рис у різних способах виробництва — комуністичного й капіталістичного. Йому ж належить авторство теорій соціокультурної динаміки суспільства, соціальної стратифікації та мобільності. На цей період припадає розквіт “малих соціологій” – соціологій середнього рівня: соціології міста, соціології індустріального суспільства, соціології культури, соціології політики, соціології конфліктів, соціології девіацій, соціології адаптацій, соціології інтимності, тендерної соціології, соціології книги та читання й багатьох інших. Бурхливого розвитку набуває прикладна соціологія. Удосконалюється методика й техніка конкретних соціологічних досліджень. З’являються та швидко поширюються ефективні методики здійснення емпіричних досліджень. Набувають ваги проведення моніторингових досліджень. Започатковуються ґрунтовні електоральні дослідження. Соціологія сприяє розвитку менеджменту та маркетингу, вивчається громадська думка, досліджуються нові тенденції в міждержавних відносинах за умов глобалізму.

Питання 2. Необхідно з'ясувати різницю між поняттями об'єкт і суб'єкт політичної науки на різних етапах її розвитку. Зверніться до історичної ретроспективи і зробіть коротке повідомлення про те, як виникли наукові уявлення про політику. Зверніть увагу на те, що кожна суспільна наука, у тому числі і політологія, проходить три ступеня розвитку - філософський, емпіричний та стадію ревізії емпіричного стану. Розглядаючи їх, вкажіть, що перший, філософський період розвитку політології продовжувався приблизно з часів Арістотеля до громадянської війни в Америці (1861 - 1865 рр.). Другий, емпіричний період продовжувався від Громадянської війни в Америці до закінчення Другої світової війни. Дослідженням політичної дійсності був наданий науковий характер. Почалося вивчення поведінки людей у зв'язку з їх участю у державному управлінні, виникли наукові установи, що вивчали політичні відносини. Третій період розвитку політичної науки почався після закінчення Другої світової війни та продовжується по наш час. Зверніть увагу на те, що ми живемо у такий період, коли проходить ревізія емпіричного стану знань про політику. Ця стадія відзначається критичним переосмислюванням усього арсеналу накопичених емпіричних та теоретичних знань та їх подальшим поглибленням. Нагадайте, що є об'єктом сучасної політичної науки, які її суб'єкти? Слід коротко розглянути міфологічні та релігійно-філософські концепції політики Стародавнього Світу (Давнього Єгипту, Вавилону, Індії, Персії, Китаю), філософсько-етичні концепції античних мислителів (Платон, Арістотель), релігійні погляди на політику філософів Середньовіччя (Августин Блаженний, Фома Аквінський), політичні теорії Відродження та Нового часу (Ж. Боден, Н. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Е. Берк, А. Токвіль, А. Сен-Сімон, І. Кант, Г. Гегель, І. Бентам, Ш. Фур'є, Р. Оуен, К. Маркс, Ф. Енгельс та ін.), дати стислу характеристику політичним поглядам мислителів новітнього періоду та сучасних політологів (М. Вебер, Р. Міхельс, Р. Дарендорф, К. Ленк, Р. Кенінг, Р. Лепсіус, К. фон Бейме, Т. Адорно, Ф. Нойман, Г. Майєр; Р. Джоунс, Г. Іонеску, Г. Ласкі, К. Поппер; Р. Арон, М. Дюверже, В. Парето,

Г.Моска; Дж. Медісон, А. Бентлі, Ч.Мерріам, Г.Лассуелл, Г.Моргентау, Р.Даль, Д. Істон, Р. Такер, З. Бжезинський, Ф. Хайек, Ч. Еліот та ін.), а також охарактеризувати основні етапи становлення української та російської політичної думки.

Питання до самостійної роботи:

1. Уявлення про суспільство в стародавньому світі .
2. Сучасний етап розвитку соціології
3. Назвіть учених, які зробили перші спроби систематизувати знання про політику і надати їм наукоподібну форму?
4. Які уявлення Конфуція про зв'язок моралі і політики, про роль народу і верховного правителя в державі?
5. Які основні положення політичного навчання Платона?
6. Чим розуміння держави в Арістотеля відрізняється від його трактування Платоном? По яких критеріях Арістотель розрізняв держави?

ТЕМА: Соціальна структура суспільства

Мета вивчення: опрацювати систему базових понять теми; сформувати та закріпити систему уявлень здобувачів про основні ознаки суспільства, основні концепції виникнення суспільства, формувати соціальні цінності особистості, як складової його суспільства, та одного з визначальних чинників розвитку держави як сучасної форми організації вітчизняного суспільства, сприяти формуванню свідомої громадянської позиції.

Зміст заняття:

1. Поняття суспільства, головні ознаки суспільства
2. Типологія суспільств
3. Соціальні спільноти в сучасних суспільних системах
4. Соціальні інститути в системі соціальних зв'язків

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.
6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1
7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: протосуспільство, суспільство, традиційне (доіндустріальне суспільство), індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, соціальні зміни, соціальний розвиток, структурні соціальні зміни, процесуальні соціальні зміни, функціональні соціальні зміни, мотиваційні соціальні зміни, цивілізація, соціальна структура, соціальна група, еволюційні та революційні соціальні зміни, фактори соціальних змін, теорії соціальних змін (еволюційні, циклічні, функціоналістські, конфліктні), модернізація, органічна та неорганічна модернізація, соціальна система, писемне суспільство, дописемне суспільство, складне суспільство, просте суспільство, соціальна спільнота.

Питання 1. Суспільство як соціальна система вирізняється надзвичайною складністю, різноманітністю та багатогранністю. З огляду на це у соціології існує багато визначень суспільства: від широких до вузьких. Тому доцільно знайти і порівняти визначення терміна „суспільство” у філософії, політології, а також у класиків соціології, зокрема О. Конта, К. Маркса, Е. Дюркгайма, М. Вебера, Т. Парсонса та ін. Одним з вихідних моментів цього питання має стати розуміння, що суспільство – це цілісна система, де головними елементами є люди, їхні зв’язки і відносини. Слід мати на увазі, що найбільш характерними ознаками суспільства є: спільність території, на якій проживають люди, які взаємодіють і спілкуються між собою; цілісність і сталість суспільства як певної єдності; автономність і самодостатність, самовідтворення, саморегуляція і саморозвиток; здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв’язків; певний рівень розвитку культури з уставною системою норм і цінностей, які лежать в основі соціальних зв’язків між людьми. Здобувачі повинні знати, що суспільство як система структурно складається з людства в цілому (макрорівень), соціальних спільнот з утвореними ними соціальними інститутами (мезорівень), індивідів (мікрорівень). Сутність суспільства полягає у тлумаченні його як цілісної системи такого соціального утворення, яке наділене інтегральною системною якістю, що не зводиться до характеристик окремих людей чи їх простої суми.

Питання 2. Необхідно зазначити, що історію людства можна класифікувати через певну кількість базових типів суспільства. Жодна класифікація не може охопити всі ознаки суспільства. Тому існує багато типологій, серед яких у соціології найчастіше використовується стадіальна. Згідно з нею, суспільство у своєму розвитку проходить три стадії, які і визначають три типи суспільств: традиційне (аграрне, доіндустріальне, домодерне), індустріальне (модерне) та постіндустріальне (інформаційне, постмодерне). Для першої стадії характерне переважання сільського господарства, для другої – промисловість, для третьої – сфера послуг, знання та досвід людини, а на промисловому виробництві – передові технології, тобто

інформація. У вітчизняній соціології існує також методологічна проблема екстраполяції переважно західних концепцій суспільства, його організації та життєдіяльності на інші “незахідні” суспільства. Зокрема йдеться про релевантність цих концептуальних підходів до сучасного українського і подібних йому суспільств, що перебувають в процесах соціетальних трансформацій. Відтак, важливим видається теоретичне узагальнення та систематизація сучасних соціологічних концепцій суспільства, а також питання застосування їх теоретичного потенціалу для інтегральних соціологічних концептуалізацій щодо українського суспільства.

Питання 3. Соціальна спільнота – це реально існуюча сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю. Соціальні спільноти виникають у ході історичного розвитку людства на всіх рівнях його існування і різняться величезною різноманітністю форм та змістовних зв’язків всередині них. Індивід може входити до різних спільнот одночасно. Наприклад, студенти вищих навчальних закладів можуть бути водночас представниками певної родини, нації, поселенської чи регіональної спільноти, членами політичної партії, громадської організації, спортивної секції, фанклубу, тощо. Таким чином, людина творить і входить у спільноти з яких складається суспільство.

Соціальні спільноти відзначаються великим різноманіттям видів, форм. За кількісним складом вони змінюються від спілки двох людей (діади), до таких, які налічують десятки мільйонів.

Питання 4. Треба наголосити, що існує взаємозв’язок між нормами і цінностями. Соціальні цінності конкретизуються в соціальних нормах. Цінності пов’язані з культурною орієнтацією, цілеспрямованістю людської діяльності, а норми – із соціальною організацією суспільства, насамперед із засобами і способами реалізації ціннісно-спрямованої діяльності. Варто зауважити, що організація і регулювання спільної діяльності людей, сталість соціальних відносин, від яких залежить буття соціальних груп і спільнот, забезпечується через соціальні інститути. Т.Веблен на початку XX ст. визначав соціальний інститут як сукупність суспільних звичаїв і соціальних

норм, у яких втілені спосіб думки і життя людей і які передаються з покоління в покоління. І сьогодні багато соціологів трактують соціальний інститут як складну конфігурацію звичаїв, традицій, вірувань, установок, правил-регуляторів і законів, які мають певну мету і виконують певні функції. Це “своєрідний спинний хребет суспільного життя, оскільки він забезпечує соціальний лад у суспільстві, його стабільність та інтеграцію”. Усі соціальні інститути поділяють на головні та неголовні. Сучасна п’ятірка головних соціальних інститутів виглядає так: сім’я, релігія, економіка, політика і освіта. Суспільство влаштоване таким чином, що ряд інститутів виконує декілька функцій одночасно, і в той же час одну функцію можуть виконувати одразу декілька інститутів. При цьому функції соціальних інститутів з часом можуть змінюватися. Якщо інститут, крім користі, приносить суспільству шкоду, то таку дію називають дисфункцією. Наростання дисфункцій у діяльності соціальних інститутів може призвести до соціальної дезорганізації суспільства. У контексті людської поведінки і діяльності доцільно розглянути еволюцію становлення та розвитку суспільства. Для цього необхідно насамперед дослідити основні чинники соціальної динаміки. А через поняття “соціальні зміни” проаналізувати ідею прогресу щодо розвитку суспільства та дилему “еволюція – революція”. Не зайвим буде також розгляд питання закономірностей розвитку суспільства – чи можна про них взагалі говорити? Бажано також проаналізувати процеси, що відбуваються в нашому суспільстві на сучасному етапі, особливо у сфері головних соціальних інститутів.

Питання до самостійної роботи:

1. Поняття соціальної структури
2. Базові елементи соціальної структури
3. Теорії виникнення суспільства. Сучасний світ: постіндустріальне (інформаційне) суспільство
4. Співвідношення понять “суспільство”, “держава”, “громадянське суспільство”
5. Основні методологічні підходи до розгляду суспільства

Тема 4. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність

Мета вивчення: Дати аналіз елементам соціальної структури суспільства, проаналізувати історичні типи соціальної стратифікації та їх наслідки для соціуму. Сформувати у здобувачів розуміння процесів соціальної міграції, також гуманістичне, науково-обґрунтоване ставлення до професійної діяльності.

Зміст заняття:

1. Основні критерії визначення, елементи та різновиди соціальної структури
2. Соціальна стратифікація та її характеристика, методичні підходи та критерії
3. Соціальна мобільність

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.
6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1

7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: соціальна структура суспільства, соціальна група, соціальна мобільність, соціальна стратифікація, рабство, касты, стани, класи, маргіналізація, статус, нація, соціальна група, соціальна нерівність, соціальне відтворення, соціальні процеси.

Основний зміст

Питання 1. У соціології поняття “соціальна структура” тісно пов’язане з поняттям “соціальна система”. Соціальною системою іноді називають суспільство. Потрібно пригадати те, що в сучасній соціології склалось досить багато теорій, концепцій та моделей вивчення соціальної структури. Охарактеризуйте історично одну з перших концепцій – марксистську. Поясніть, чому саме класи визначаються в ній ядром соціальної структури. При розгляді сучасних підходів зверніть увагу, що дані теорії трактують соціальну структуру не як вічну, застиглу і непорушну конфігурацію, а підкреслюють її динамічний, змінний характер. Системний аналіз суспільства проводиться крізь призму соціальної диференціації. Індивіди та соціальні спільноти як основні елементи соціальної структури можуть бути розрізнені за багатьма ознаками, особливостями, до яких належать: біологічні, інтелектуальні, соціальні та функціональні особливості. Підберіть та наведіть приклади такої диференціації. Характеризуючи різновиди соціальної структури, а саме: соціально-професійну, соціально-демографічну, соціально-поселенську та етнічну, намагайтесь визначити, що саме є предметом соціологічного аналізу в кожній із них. Наприклад, даючи визначення професійної структури, недостатньо окреслити її тільки як сукупність існуючих у суспільстві професійних груп і відносин між ними. Адже належність до певної професійної групи багато в чому зумовлює належність до певного класу чи соціального прошарку, визначає соціальне становище працівника, спосіб життя та ін. Працюючи над поняттям соціології групи,

пам'ятайте, що воно є родовим щодо понять клас, нація, етнічна, територіальна, релігійна чи інші соціальні спільноти. Для того, щоб уникнути відтворюючого характеру в роботі над матеріалом, який стосується типології соціальних груп, намагайтесь пояснити, чим зумовлено їх утворення; зробіть порівняльний аналіз основних особливостей різних типів груп.

Питання 2. При підготовці другого питання варто звернути увагу на те, що впорядкована і організована нерівність отримала назву стратифікація. Основою стратифікації можуть виступати такі чинники, як багатство, престиж, влада, професія, кваліфікаційні навички, освіта, соціальні норми, моделі поведінки та ін. Виникнення нерівності і формування соціальної стратифікації по-різному трактуються прибічниками функціоналізму, та конфліктної теорії. З точки зору функціоналізму нерівність ґрунтується на винагороді найбільш талановитих та здібних людей, що займаються важливими видами соціальної діяльності. З позиції конфліктної теорії, нерівність виникає через нерівномірний розподіл влади і авторитету. Визначте основні виміри стратифікації в сучасній Україні. Чи відповідають вони класичним вимірам стратифікації, які виділяються науковцями в західних країнах? Потрібно також розглянути вертикальну стратифікацію із семи верств, в основі якої лежить так званий об'єктивний підхід – поділ суспільства на страти за їх соціально- економічним статусом. Особливу увагу слід приділити стратифікації в сучасній Україні, порівняти її специфіку за часів Радянського Союзу і в дореволюційній Україні.

Питання 3. Акцентуйте увагу на тому, що зміна положення людей у соціальному просторі отримала назву соціальної мобільності. Переважання висхідної соціальної мобільності, тобто переміщення у верству чи клас з більш високим соціальним престижем, є ознакою відкритості суспільства та засобом розв'язання соціальних суперечностей. Каналами мобільності є армія, церква, школа, політичні і професійні організації, інститути, сім'я і шлюб. Подумайте, представники яких професій в Україні мають можливості швидкої висхідної соціальної мобільності. Слід також мати уявлення про маргіналізацію та

падіння життєвого рівня широких прошарків населення, слабкість позиції середнього класу, а також особливості соціальної мобільності.

Питання до самостійної роботи:

1. феномен соціальної стратифікації та історичні типи стратифікаційних систем.
2. Соціальна нерівність як основа соціальної стратифікації.
3. Поняття соціальної мобільності. Механізми соціальної мобільності.
4. Що таке маргіналізація?
5. У чому полягає різниця між поняттями міграція населення та соціальна мобільність?

Тема 5. Суб'єкти суспільного життя (соціологія особистості, сім'ї, молоді; етносоціологія)

Мета вивчення: осмислити та проаналізувати суб'єкти суспільного життя на прикладі таких галузей як соціологія особистості, соціологія сім'ї, соціологія молоді, етносоціологія і соціологія нації.

Зміст заняття:

1. Соціологія особистості
2. Соціологія сім'ї
3. Етносоціологія
4. Соціологія молоді

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1

7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: соціологія особистості, соціалізація, соціологія сім'ї, гомогенна сім'я, шлюб, форми сім'ї та шлюбу, моногамія, полігамія, груповий шлюб, проміскуїтет, тип сім'ї, нуклеарна (проста) сім'я, розширена (складна) сім'я, життєвий цикл сім'ї, сім'я як соціальний інститут, сім'я як мала (первинна) соціальна група, соціологія молоді, етносоціологія і соціологія нації.

Основний зміст

Питання 1. Важливо зрозуміти сутність основних досліджень соціології особистості та ключові поняття і категорії соціології особистості: людина, індивід, особистість, індивідуальність, також соціальну типологію особистості. Затрунути питання проблем соціалізації, соціальної адаптації та інтеріоризації. Ресоціалізація особистості в перехідних суспільствах. Філософсько-соціологічні уявлення про особистість. Фройдизм і неофройдизм про особистість та її становлення. Людина в концепціях символічного інтеракціонізму та феноменологічної соціології. Біхевіоризм і проблема особистості. Теорії соціальних ролей. Диспозиційна теорія саморегуляції поведінки індивіда. Теорії референтної групи. Характерні риси особистості та її внутрішня духовна структура, також потреби, інтереси, мотиви й цінності.

Питання 2. Необхідно розкрити питання соціалізації особистості в переважній більшості випадків, яка розпочинається у сім'ї, яку вивчає

спеціальна галузь соціології. Соціологія сім'ї – галузь соціології, яка досліджує формування, розвиток і функціонування сім'ї, шлюбно-сімейних відносин у конкретних культурних та соціально-економічних умовах. Предмет соціології сім'ї – специфічні відносини між сім'єю і суспільством, а також у середині сім'ї. Об'єкт – сім'я як мала соціальна група і як соціальний інститут регулювання відтворення людини за допомогою певної системи норм, ролей.

Етапи розвитку соціології сім'ї:

- перший етап: від античності до середини XIX ст. Основною формою вважалася моногамна сім'я як прообраз суспільства, яке тлумачилося як велика родина. (Ж.-Ж. Руссо, Ж.-А. Кондорсе, Г.-В. Гегель, І. Кант);

- другий етап: із середини XIX ст. до початку XX ст. Ініціативу у вивчення сім'ї утримували антропологі й етнографи, які використовували багатий емпіричний матеріал, зібраний під час досліджень примітивних суспільств, а також можливості порівняльно-історичного методу. Тогочасні теоретичні дискусії стосувалися співвідношення патріархату і матріархату;

- третій етап: перша половина XX ст. Досліджують стадії, форми і типи шлюбних відносин; четвертий етап: із середини XX ст. дотепер. Головна його особливість – поєднання теоретичних розробок з емпіричними дослідженнями.

Як окрема галузь соціології соціологія сім'ї виникла у 20-х роках XX ст. та успішно розвивалася. Соціологія сім'ї в Україні з'явилася у 60-ті роки XX ст.

Таким чином, сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині зазнає великих змін. Ці зміни носять глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя і шлюбу.

Питання 3. Важливо зрозуміти сутність етносоціології її предмет, етнічні спільноти, основні підходи до вивчення етнічних спільнот, також роль етносу і етнічних відносин у становленні, розвитку та функціонуванні суспільства. Сучасні проблеми міжнаціональних відносин та їх історичне коріння. Основні риси та етапи формування української нації.

Національні спільноти як складні соціальні системи. Специфіка процесів формування та розвитку етно-національних спільнот і груп, їх історичні типи. Проблема формування етнічної самосвідомості, етнічних установок і національних інтересів. Національна ідея та її місце в соціокультурній реальності сучасного суспільства. Соціологічні дослідження форм взаємодії етно-національних спільнот у сучасному суспільстві: гетоїзація, колонізація, модернізація, інтеграція, мобільність, соціальний і культурний конфлікт.

Сучасні проблеми міжнаціональних відносин і їх історичне коріння, міжнаціональне напруження та конфлікти. Проблема збереження етносів і етнічних груп у світі, що глобалізується.

Основні риси та етапи формування української нації. Національно-культурне відродження в Україні, його специфіка та регіональні особливості. Проблема збереження культур нечисленних народів у сучасній Україні. Державна національна політика та роль етносоціології у її розробці.

Питання 4. Соціологія молоді нині є однією з найважливіших складових соціологічного знання. Молодь становить значну частину населення і відіграє значну роль в рішенні важливих соціальних, економічних і політичних проблем людства. Дослідження проблем молоді стало предметом ювенології - складової частини сучасної науки про людство.

Здобувачі повинні чітко знати завдання соціології молоді. Найголовніше завдання полягає у з'ясуванні основних інтересів і потреб молодого покоління, створенні соціального портрету, а також аналізі можливих наслідків, прийнятті законодавчих актів стосовно молоді для суміжних і близьких соціально-демографічних груп та спільнот.

Слід виділити основні тенденції у молодіжному середовищі:заперечення можливості повернення до минулого соціального ладу;руйнація традиційних форм соціалізації, заснованих на досить конкретній визначеності життєвого шляху;поява нових соціальних посередників, не властивих для самовизначення минулих поколінь: кооперативів, приватного бізнесу, різноманітних форм власності, нових джерел інформації;оцінка свого

суспільного становища із загальнолюдських позицій, найчастіше у порівнянні зі становищем ровесників у інших високорозвинених країнах та поява у зв'язку з цим завищених: соціальних вимог.

Таким чином, більшість молоді стоїть нині перед складним вибором у житті, до якого вона не підготована ні психологічно, ні організаційно. Тому мета молодіжної політики у цій галузі - зміцнення соціального статусу молоді в структурах суспільства.

Питання до самостійної роботи:

1. Визначте різницю між поняттями “людина”, “особистість”, “індивід” та “індивідуальність”.
2. Які фактори впливають на процес соціалізації людини в суспільстві?
3. Як інтереси і потреби людини можна співвідносити з потребами суспільства?
4. Що таке ресоціалізація і маргіналізація особистості? При яких умовах виникають ці процеси?
5. Що впливає на формування девіантної поведінки особистості? Як суспільство реагує на таку поведінку?
6. Чим інтеріоризація відрізняється від адаптації?
7. Що таке соціальний тип особистості? Назвіть основні соціальні типи особистості та схарактеризуйте їх.
8. Що вивчає і аналізує соціологія сім'ї?
9. Що вивчає і аналізує соціологія молоді?
10. Що вивчає і аналізує етносоціологія і соціологія нації?

Тема 6. Сфери життєдіяльності соціальних суб'єктів (соціологія культури, соціологія освіти та науки)

Мета вивчення: засвоєння, закріплення, поглиблення і систематизація знань про соціологію культури, соціологію політики, соціологію освіти та науки.

Зміст заняття:

1. Соціологія культури як наука: предмет, об'єкт та основні напрями досліджень.

2. Соціологія освіти та науки

3. Соціологія політики

Література

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.

2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1

7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: культура, освіта, наука, суб'єкт, субкультура, соціологія політики

Основний зміст

Питання 1. Зверніть увагу на широкий спектр інтерпретації терміну “культура”, на виникнення терміну “соціологія культури”, на формування шкіл у розумінні культури. Визначте орієнтири представників шкіл у трактуванні культури як феномену суспільства. Уперше поняття “соціологія культури” було введено у соціологічну науку М. Адлером, який під предметом

цієї галузевої соціологічної теорії розумів вивчення соціальних чинників становлення і функціонування культурних цінностей і норм, їх вплив на суспільство і соціальну поведінку людини. У кінці XIX- на початку XX ст. у класичній соціології склалися дві основні школи у розумінні культури: французька (Е.Дюргайм, К.Леві-Стросс, Дж.Мердок), яка розвиває ціннісно-регулятивну орієнтацію соціології культури (колективні уявлення, цінності, традиції) та німецька (М.Вебер), яка розвиває етико-нормативну орієнтацію (переконання про честь, обов'язок, гідність, красу). У 50-ті рр. XX ст. розпочинає роботу американська соціологічна школа, де виникають дві гілки розуміння культури: культуралістська (Ф.Боас, Б.Малиновський, М.Мід, Р.Бенедикт, А.Кребер), яка стверджувала, що в теоріях про суспільство головне місце повинно належати культурі, й антрополого-структуралістська (А.Радкліфф-Браун, А.Еванс-Прічард), які надавали першість при вивченні суспільства соціальній структурі. У 60-70-ті рр. XX ст. соціологія культури стає самостійною теоретичною системою знань. Біля її витоків стояли П.Сорокін ("Соціальна та культурна динаміка"), А.Моль ("Соціодинаміка культури"). Над проблемами розвитку культури працювали П.Бурдьє, Н.Смелзер, Дж.Мердок, У.Самнер. Серед сучасних українських учених цими проблемами займаються С.Кримський, М.Попович, Л.Сохань, Є.Бистрицький, О.Донченко, В.Піча, В.Андрущенко та ін. Культура й культууроутворювальна діяльність людей може бути також розглянута в широкому значенні – як така, що складається із трьох підсистем: духовної, матеріальної й соціальної. Взаємно впливаючи одна на одну, вони становлять єдине ціле культури. Усі три підсистеми культури замикаються на культурі особистості як персоніфікованого носія культурної свідомості. Основними напрямками розвитку соціології культури є: визначення категорійного апарату; виділення структурних елементів культури; функції культури; різновиди культури; культура і особистість; культурна взаємодія та взаємовплив культур; розвиток культури в сучасних умовах. Сутність соціологічного підходу до дослідження культури полягає в розкритті закономірностей функціонування й розвитку

культурних феноменів у суспільстві, у виявленні потенціалу соціальних можливостей культури. Як і кожна наука, соціологія культури має свою систему понять і категорій. У дослідженні соціології культури важливим є визначення ціннісних компонентів (аксіологічний аспект), яке дає змогу об'єднати елементи культури в систему. Людину в цьому контексті розглядають одночасно як суб'єкт і об'єкт культурного розвитку, а культуру – як міру гуманізації і гармонізації суспільства і людини.

Питання 2. Слід відзначити, специфічними ознаками освіти як соціального інституту належать:

- соціальні значущі функції навчання і виховання;
- спеціальні методи освітньої діяльності: навчання, виховання;
- свідомо поставлені цілі;
- планомірна, систематична реалізація процесу свідомої соціалізації;
- певний зміст освіти;
- зорієнтованість освітньої діяльності на майбутнє.

Здобувачі повинні розібратися в причинах такого драматичного становища вищої школи, це: крах соціального експерименту побудови соціалізму в одній окремо взятій країні, звідси - крах основних принципів і догм освіти та виховання; бюрократизація всіх її структур; останній принцип фінансування освіти та науки; незатребуваність знань у суспільстві, розбазарювання інтелектуального потенціалу як результат зниження престижу вищої освіти; відсутність моделі системи вищої освіти.

Здобувачі повинні знати основні шляхи виходу з існуючого становища:

- кардинальне оновлення вищої школи, більш поглиблене її реформування відповідно до потреб суспільства на основі й безумовної автономізації;
- гуманізація та гуманітаризація діяльності вищої школи;
- зміна головної соціальної функції вищої школи, яка полягає у всебічному розвитку здібностей і таланту людини, підготовці її до життя у суспільстві;

- зміна існуючих відносин "вчитель-учень", перетворення їх на відносини партнерства та спілкування, де вчитель стає організатором, керівником, наставником учня;

- персоналізація навчального процесу, перетворення студента та викладача в суб'єкт освіти;

- реалізація принципу свободи викладання та навчання.

Таким чином, вихід вищої освіти із кризи вимагає вирішення глобальних питань кардинального оновлення всієї соціальної системи.

Зауважте, що наука – це не лише система знань, а й процес їх одержання та застосування. На рубежі третього тисячоліття наука і техніка дедалі більше перетворюються на фундамент сучасної цивілізації, проникаючи в глибинні основи життя природи та людини. У межах наукознавства поєднуються різногалузеві дослідження сучасної науки, серед яких чільне місце займає соціологічна проблематика. Об'єктом дослідження соціології науки є наука як система знань, яка є специфічним елементом культури, один із видів творчої діяльності, що виокремився в особливу сферу розподілу праці. Предметом соціології науки є вивчення соціальних структур і процесів наукової діяльності, взаємодію наукових структур, статус науки і вчених в суспільстві. Особлива увага звертається на наукові співтовариства, умови праці вчених, обмін інформацією, особливості стимулювання творчої активності учених, дослідження процесів впливу суспільних мов на розвиток науки, а науки – на суспільство. Наука виконує дві основні соціальні функції: пізнавальну (пошук нового, аналіз сутності процесів і явищ, виявлення закономірностей їхнього розвитку); практичну (застосування знання, його використання в різних сферах суспільства). Соціологія науки розвивається в основному в рамках комплексної наукової сфери – наукознавства (science of science). Сьогодні воно є комплексом взаємодіючих одна з одною дисциплін, які часто пересікаються, проникаючи одна в одну. Серед таких дисциплін варто відмітити методологію наукових досліджень, історію науки, філософію та психологію науки, статистику науки та інші. Практичним завданням цього

напряму соціології є підвищення ефективності матеріальних і фінансових вкладень в науку за рахунок удосконалення соціальних форм організації науки. При цьому соціологія науки може задавати концептуальні основи керування наукою – від наукових колективів окремих інститутів – до форм включення науки в матеріальне виробництво, освіту, соціальну і науково-технічну політику.

Питання 3. Слід вказати засвоїти поняття і категорії соціології політики, специфіку соціологічного дослідження політичної сфери суспільства. Предмет соціології політики та його складники. Поняття політичного суб'єкта, політичної сфери влади. Взаємозв'язок політики з культурою й економікою. Політична соціалізація індивіда. Політичні реалії сучасної України. Соціологічні дослідження політичних процесів в Україні: ставлення населення до інституту президентства, стану прав і свобод людини, ступінь зацікавленості політикою, політичні ідеали і ставлення до політичного устрою, підтримка політичних напрямів, рівень довіри до політичних інститутів.

Питання до самостійної роботи:

1. Політика як соціальне явище.
2. Сучасний етап розвитку соціології політики.
3. Сучасні проблеми соціології політики.
4. Соціологія культури: історія виникнення й предмет.
5. Структура й принципи культури.
6. Становлення освіти як соціального інституту.
7. Внутрішньо-інституційний і зовнішньо-інституційний рівень дослідження освіти.

Тема. Організація конкретно-соціологічних досліджень (розробка програми)

Мета вивчення: допомогти здобувачам здобути знання, уміння та навички для проведення конкретного соціологічного дослідження

Зміст заняття:

1. Програма соціологічного дослідження, її зміст та значення для вивчення соціальних явищ, процесів. Поняття та способи формування вибірки.
2. Сутність та основні структурні елементи програми соціологічного дослідження
3. Метод спостереження в соціології
4. Вивчення документів як метод соціологічного дослідження
5. Організація і планування обробки соціологічної інформації

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.
6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1
7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: емпірична соціологія, прикладна соціологія, прикладні дослідження, методологія дослідження, методика, техніка, процедура дослідження; етапи соціологічного дослідження, анкета, анкетування, інтерв'ю, поштове опитування, телефонне опитування, соціометричний метод,

фіксоване інтерв'ю, експеримент у соціології, вибіркова сукупність, генеральна сукупність, виборка.

Основний зміст

Питання 1. Приступаючи до розкриття змісту програми соціологічного дослідження, необхідно пояснити з початку сутність поняття “соціологічне дослідження”. В соціології воно визначається як система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою єдиною метою заради отримання достовірної інформації про явище або процес, що вивчаються, тенденції суперечності їхнього функціонування.

Слід зауважити, що проведення соціологічного дослідження обов'язково розпочинається з розробки його програми.

Програма соціологічного дослідження, без якої неможливе його якісне проведення, є стратегічним документом пошуку, теоретико-методологічною основою усієї сукупності процедур дослідження, що здійснюється соціологом. Вона включає:

1. Визначення проблеми, об'єкта і предмета дослідження;
2. Попередній системний аналіз об'єкта дослідження;
3. Характеристику мети і завдань дослідження;
4. Інтерпретацію та операціоналізацію основних понять;
5. Формулювання робочих гіпотез;
6. Визначення стратегічного плану дослідження;
7. Складання плану вибірку;
8. Опис методів збирання соціологічних даних;
9. Опис схеми аналізу та подання даних.

При вивченні другого питання здобувачі повинні засвоїти, що метод вибірки – це науково обґрунтований підхід, який дозволяє робити висновки про об'єкт як ціле, спираючись на дані аналізу лише його окремих ознак. Повноцінне осягнення методу вибірки неможливе без використання кількох спеціальних понять: генеральна сукупність, вибіркова сукупність, одиниця

відбору, одиниця спостереження, репрезентативність. Простою схемою формування вибірки є:

1. Простий випадковий вибір та його різновиди:

- а) вибірка, першого зустрічного;
- б) поштове опитування;
- в) метод снігової кулі, простий систематичний вибір, серійна вибірка, гніздова вибірка.

2. Складні схеми формування вибірки:

- а) стратифікація;
- б) квотні;
- в) багатоступневі;
- г) комбіновані вибірки.

Питання 2. Розгляд другого питання доцільно розпочати з констатації того, що будь-яке соціологічне дослідження починається з розробки програми, яка визначає логічну послідовність науково-аналітичної роботи творчого колективу. Зміст та структура програми залежать від головної мети дослідницької діяльності. Програма соціологічного дослідження – це науковий документ, у якому логічно відображена схема переходу від теоретично-методологічного викладення проблеми до конкретного дослідження. У процесі розробки програми вирішуються питання визначення об'єкта, розробляються конкретні методики збору, обробки та аналізу отриманої емпіричної інформації. Проаналізуйте основні методи збору соціологічної інформації. Під методами соціологічного дослідження розуміється техніка дослідження, яка використовується для вивчення соціального світу. Серед методів збору первинної інформації найпопулярніший метод опитування.

Питання 3. Здобувачі повинні засвоїти, що спостереження – це цілеспрямоване сприйняття явищ об'єктивної дійсності, у процесі якого одержуються знання щодо зовнішніх сторін, властивостей та відносин

об'єктів, що вивчаються. Іншими словами, спостереження – це пряма реєстрація подій з боку очевидця, тобто того, хто спостерігає.

Рекомендуємо звернути увагу, що диференціація методу спостереження означає його поділ на структурне і неструктурне. Перше є таким, що контролюється, друге – не контролюється, тут відсутні параметри спостереження.

Залежно від ступеня участі спостерігача в епізоді, яка досліджується розрізняють:

1. Виключне спостереження;
2. Невключне (без дослідника, який перебуває поза об'єктом).

За регулярністю проведення розрізняють:

1. Систематичне спостереження, яке характеризується регулярністю фіксації дії, процесу, ситуації упродовж визначеного періоду часу і дозволяє виявити динаміку процесу;

Видаткове, яке проводиться в незапланованій ситуації.

Питання 4. Слід мати на увазі, що аналіз документів дає можливість виявити і сформулювати закономірності виникнення нових соціальних явищ, пізнати норми і цінності, властиві суспільству на певному ступені розвитку, прослідкувати динаміку взаємовідношень соціальних груп тощо.

Для проведення аналізу документів насамперед треба з'ясувати сутність поняття “документ”. Найбільш точно воно сформульоване у нормативному акті – державному стандарті, де документом називається засіб закріплення різним способом на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини.

Здобувачі повинні усвідомити, що документи можна класифікувати за різними підставами. В залежності від технічних засобів фіксації інформації документи поділяються на письмові, іконографічні, фонетичні. В залежності від авторства розрізняють офіційні документи і документи особистого походження.

Традиційний метод аналізу документів є аналіз інтенсивний. При його проведенні дослідник повинен відповісти на такі питання:

1. Що являє собою документ (його вид, форма)?
2. Який його контекст?
3. Хто його автор?
4. Яка мета створення документа?
5. Яка надійність самого документа?
6. Яка достовірність зафіксованих у ньому даних?
7. Яка суспільна дія, суспільний резонанс документа?
8. Який фактичний зміст документа?
9. Які висновки можна зробити щодо автора документа?

Питання 5. Здобувачі повинні знати, що етапи обробки і аналізу збирання інформації є заключною ланкою всього процесу соціологічного дослідження. Головне завдання цього етапу – перетворення емпіричних даних, одержаних за допомогою соціологічних методів у праці, що дозволяють зробити змістовний аналіз, перевірити гіпотези, обґрунтувати висновки і рекомендації.

При плануванні обробки інформації необхідно розробити:

- а) організаційний план (хто, на якому комп'ютері і за допомогою якого програмного забезпечення буде проводити обробку даних);
- б) змістовно методичний план.

У процесі обробки даних соціологічних досліджень можна виділити такі змістовні етапи:

1. Кодування інформації;
2. Введення інформації до ЕОМ;
3. Перевірка введених даних та коригування помилок;
4. Проведення обчислень та аналіз результатів.

Після того, як інформація зібрана і закодована, настає етап введення даних до ЕОМ. Це дуже трудомістка робота. Оператори повинні швидко, без помилок перенести закодовану інформацію з одного носія на інший.

Тільки після завершення контролю починається власне обробка даних – побудова таблиць, обчислення статистичних показників, перевірка статистичних гіпотез, побудова нових (додаткових) ознак і таке інше.

Питання до самостійної роботи:

1. Поясніть, чому соціологічні дослідження називають «конкретно-соціологічні дослідження», або «емпіричні дослідження»?
2. Визначте місце соціологічних досліджень у структурі соціології.
3. Охарактеризуйте основні етапи програми соціологічного дослідження.
4. Охарактеризуйте метод спостереження в соціології.
5. Охарактеризуйте соціометричний метод у соціології.
6. Охарактеризуйте метод анкетного опитування.
7. Розкрийте інтерв'ю як метод опитування.
8. Розкрийте загальні вимоги до анкети. Переваги й недоліки анкети.
9. Наведіть класифікацію запитань, що використовують в анкетах, та проаналізуйте.
10. Розкрийте поняття «предмет» і «об'єкт» соціологічного дослідження.
11. Висвітліть основні вимоги до формування гіпотези в соціологічному дослідженні.
12. Охарактеризуйте основні етапи соціологічного дослідження.

Тема. Предмет, структура і функції соціально-політичної студії (політична наука)

Мета вивчення: опрацювати систему базових понять теми; сформувати та закріпити систему уявлень здобувачів вищої освіти про політологію як науку і навчальну дисципліну, об'єкт, предмет, методологію політичних досліджень, співвідношення політології з іншими науками.

Зміст заняття:

1. Політологія як наука і навчальна дисципліна.
2. Методологічні основи політології
3. Співвідношення політології з іншими науками. Функції політології

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.
6. Мельник Л. М., Дужа І. А. Політологія: навчально-методичний посібник. — Біла Церква, 2019. — 426 с. — ISBN 978-966-2122-67-1
7. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О.Ю. 4. Панфілов, В.Л. Погрібна та ін.; за ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с. 17.

Ключові поняття: політика, влада, об'єкт, предмет політології, функції політології, політична сфера, політичні відносини, методи політичної науки.

Основний зміст

Питання 1. Слід розпочати із розгляду терміну "політологія". Підкресліть, що сучасного вигляду політологія набула у другій половині XIX ст. Поясніть, чому політологія окреслилася в самостійну науку. Зверніть увагу, що цьому сприяли об'єктивні причини, перш за все, розвиток демократії на Заході і у Північній Америці, активізація політичного життя породжувала потребу в політичних знаннях, які сприяли успішній боротьбі за владу та розв'язанню соціально-політичних конфліктів. Поясніть, що як самостійна наукова дисципліна, політологія виникла у США - країні, де на той час установи і норми демократії мали більш глибоке коріння ніж, у Європі, відповідно, перша

кафедра історії та політичної науки створена у 1857 р. у Колумбійському коледжі США. А у 1903 р. політологи США об'єднались в Американську асоціацію політичних наук. Відзначте також німецькі традиції політологічних досліджень. Назвіть основні етапи розвитку політології. Поясніть, чому у XX ст. політологія почала активно розвиватись як самостійна навчальна дисципліна. Завершуючи відповідь на питання, розкажіть про власні уподобання, що для Вас є невідомим у політиці, які її сфери є найцікавішими і потребують більш детального розгляду.

Об'єктом політології є політичне життя суспільства у всіх його проявах (діяльність держави та її органів, політичних партій, політичних і громадських організацій, зовнішня політика, ідеологія і політичні рухи, поведінка і позиція людей, їх участь у політиці, дослідження і прогнозування політичних явищ і процесів). Зверніть увагу на те, чим предмет політології (закономірності політичного життя соціуму) відрізняється від об'єкта. Наголосіть на тому, що категорії – це загальні поняття науки. Категорії політології можна поділити на чотири групи: загальні, структурні, функціонування та розвитку. Розгляньте кожну з них детальніше.

Питання 2. Зверніть увагу на те, що методологічна основа політології складається з загальнотеоретичних досліджень політики на рівні філософського обґрунтування її природи, теорій, які спрямовані на дослідження і формування окремих концепцій політичного маркетингу та конкретних емпіричних досліджень різних елементів політичної ситуації. Дайте характеристику методам політологічних досліджень, серед них відзначте загальні методи дослідження політичних об'єктів: соціологічний, нормативний, функціональний, структурно-функціональний, системний; загальнологічні методи: метод аналізу і синтезу, метод історичного та логічного аналізу, методи індукції та дедукції, моделювання, прогностичний метод; методи емпіричних досліджень (одержання первісної інформації про політичні факти): використання статистичних даних, аналіз документів, анкетне опитування, спостереження, соціальні експерименти.

Питання 3. Розгляньте систему політичних наук (політична філософія, політична соціологія, політична історія, політична психологія, політична теорія міжнародних відносин, політична географія, політична екологія та інші). Дайте порівняльну характеристику таким дисциплінам: політична філософія, політологія, соціологія, психологія, теорія держави і права, історія держави і права, конституційне право, міжнародне право. Визначте місце політології в системі соціогуманітарного знання та системі юридичної освіти. Важливо розгорнуто показати завдання і функції політичної науки у сучасному суспільстві, серед них окремої уваги заслуговують теоретично-пізнавальна, світоглядна, методологічна, мотиваційно-регулятивна, прогностична. Розкрийте основні функції політології, покажіть їх світоглядне значення. З'ясуйте у чому полягає значення політології для підготовки фахівця сучасного типу. Розкрийте значення політології у формуванні громадянських якостей людини. Покажіть, що політична освіта, яка базується на таких цінностях, як природні права людини, поваги до законів, політичного порядку, свободи вибору ідей і переконань, терпимість до думки іншого сприяє демократизації нашого суспільства.

Питання до самостійної роботи:

1. Яка відмінність між політологією та політикою?
2. Яке, на Вашу думку, завдання політології?
3. Яка структура політики? Охарактеризуйте її основні елементи.
4. Проаналізуйте зв'язок політології з тими науками, які ви вивчаєте в своєму вузі.
5. Визначте головні категорії політології.
6. Які з функцій політології, на Ваш погляд, є найважливішими для сучасного українського суспільства і чому?

Тема: 9. Політична система суспільства

Мета вивчення: опрацювати систему базових понять теми; сформулювати та закріпити систему уявлень здобувачів вищої освіти про суттєві ознаки,

концепції, форми та методи здійснення політичної влади, розглянути сутнісні характеристики, основні інститути та політичну систему суспільства.

Зміст заняття:

1. Поняття, природа, риси політичної влади. Основні концепції політичної влади.
2. Форми та методи здійснення політичної влади. Зміст концепції поділу влад.
3. Поняття, структура і механізм формування політичної системи.
4. Конституційні засади функціонування політичної системи в контексті формування правової держави в Україні.

Ключові поняття: влада, владні відносини, політична влада, державна влада, виконавча влада, законодавча влада, судова влада, ресурси влади, апарат влади, інститути влади, легітимність; політичний режим.

Література:

1. Тимерманис, И. Е. Политология : учебник для бакалавров / под ред. И. Е. Тимерманиса. — М.: Издательство Юрайт, 2016. — 701 с.
2. Пушкарёва, Г. В. Политология: учебник и практикум для академического бакалавриата / Г. В. Пушкарёва. — М.: Издательство Юрайт, 2016. — 295 с.
3. Гаджиев, К. С. Политология (основной курс): учеб. / К. С. Гаджиев. - М. : Высшее образование, 2008. - С. 109.
4. Политология: Учебник для вузов / Под ред. М.А. Василика. – М.: Юрист. – 2001. – 529 с.
5. Панарин А. Глобально политическое прогнозирование – М.: Алгоритм, 2000. – 352 с.

Основний зміст

Питання 1. Пропонуємо розпочати з аналізу природи влади. Розгляньте такі види влади, як соціальна, економічна, духовна, національна, сімейна, релігійна. Поясніть, як зароджувалась суспільна влада. Для цього окресліть основні концепції влади: нормативно - формалістичну; суб'єктивно -

психологічну; індивідуалістично - соціологічну; органістичну; марксистську. Зверніть увагу, як у сучасній науці політики трактуються джерела влади та їх носії, а також визначте, у чому полягає авторитет влади. Дайте характеристику основним типам політичної влади: традиційному, харизматичному, легальному, а також тоталітарному, авторитарному, демократичному, ліберальному. Зверніть увагу на суб'єкти та об'єкти політичної влади.

Питання 2. Важливо зрозуміти сутність основних способів існування влади, таких як: залежність, незалежність, взаємозалежність та способів функціонування влади, таких як: керівництво, управління, контроль, прийняття рішень. Охарактеризуйте основні методи здійснення: співробітництво і суперництво, заохочення і примус; традиційні форми політичної влади: монархізм, демократизм, аристократизм, технократія, охлократія, бюрократія, теократія, плутократія, елітократія. Розглядаючи концепцію поділу влад, відзначте об'єктивну зумовленість поділу у демократичному суспільстві, неможливість здійснення влади лише з центру єдиним владним суб'єктом. Поясніть значення системи противаг і стримування. З'ясуйте, що таке централізація і децентралізація влади. У чому Ви вбачаєте призначення законодавчої, виконавчої та судової влад? Покажіть структуру, тип, вид та форми політичної влади в Україні. На основі відповідних положень Конституції України розкрийте перспективи розвитку політичної влади в Україні.

Питання 3. Вивчення політичної системи доцільно розпочати з специфіки суті політичної системи та уявлень про неї. Цікавими будуть моделі політичної системи, запропоновані фундаторами системного аналізу в політичній науці Д.Істоном та Г.Алмондом. Слід звернути увагу також на аналіз елементів структури та функції політичної системи, а також на її взаємозв'язки з іншими підсистемами суспільства: економічною, соціальною, духовною, адже саме політична система як цілісна, впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, норм і політичної культури забезпечує регулювання усіх сфер суспільства, його соціальну та політичну стабільність.

Механізми і форми здійснення політичної влади. Політичне панування і легітимність. Зміст концепції розподілу влади як системи стримувань і противаг. Сутність законодавчої, виконавчої та судової влади, їх рівновага.

Питання 4. Окресліть перспективи становлення і формування громадянського суспільства в Україні, його значення для побудови правової держави. Дайте характеристику прав та свобод громадянина та прав людини як державних та недержавних прав. Проаналізуйте, у чому необхідність і соціальна цінність правової держави? Покажіть, що сенс правової держави полягає в тому, щоб зв'язати політичну владу і державу правом, підпорядковувати її дії закону. Розкрийте основні ознаки правової держави, а саме: народний суверенітет; непорушність прав і свобод людини з боку держави; зв'язок держави конституційним ладом; верховенство конституції стосовно інших законів і підзаконних актів, пріоритет норм міжнародного права над нормами національного права. З'ясуйте шляхи формування правової держави в Україні, виходячи із сучасних політичних реалій.

Питання до самостійної роботи:

1. У чому сутність влади?
2. Охарактеризуйте основні підходи до визначення влади.
3. Що являє собою структура влади? Які її основні елементи?
4. Назвіть відмітні ознаки політичної влади.
5. У чому різниця понять легітимність і легальність влади?
6. Для чого використовується принцип поділу влади?
7. Які типи легітимного панування виділяв М.Вебер?
8. Які джерела формування політичної влади в Україні?

Тема: Держава і громадянське суспільство

Мета вивчення: сформувати уявлення про державу, устрій, функції, форми державного устрою та громадянське суспільство.

Зміст заняття:

1. Поняття і причини існування держави. Його основні характеристики, елементи, завдання і функції
2. Форми державного правління та державного устрою.
3. Причини виникнення громадянського суспільства і умови його функціонування

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Ключові поняття: монархія, республіка, форми державного устрою, держава.

Основний зміст

Питання 1. При підготовці питання про походження держави, її сутність та функції насамперед потрібно з'ясувати, що розуміється під поняттям “держава”, охарактеризувати особливості теорій походження та сутності держави, окреслити її найголовніші функції. Проблема визначення цього поняття не лише у складності чіткого окреслення суто державних (несоціальних, юридичних чи політичних) феноменів, а і в історичній мінливості форм суспільного співжиття, зокрема державних форм. Адже охарактеризувати державну сутність можна, лише вичленувавши характерні

складники за всіх історичних форм державності й на підставі аналізу теорій походження держави.

Питання 2. З'ясувавши сутнісно-понятійні аспекти держави, варто перейти до аналізу історично-конкретних її форм державного правління та державного устрою. За часів античності виникає ідея правової держави. Ідеї політичної етики, цілей держави, політичного устрою, природного права пов'язані з іменами Платона, Аристотеля, Полібія, Цицерона. Суттєвий внесок у розвиток політичної думки припадає на епоху Середньовіччя (виникнення понять: парламент, суд присяжних, міське самоврядування та ін.). За Нового часу теорія правової держави суттєво доповнюється та поглиблюється ідеями прав людини (Дж. Локк), народного суверенітету (Ж.-Ж. Руссо), поділу влади (Ш. Монтеск'є). Німецька класична філософія: І. Кант, І. Фіхте, Г. Гегель, Р. фон Молль про формування основних ознак правової держави. Головна теза питання — зростання відповідальності держави за добробут, розвиток і безпеку її громадян. Слід визначити та охарактеризувати основні ознаки правової держави, її основні інститути (конституційна державність; плюралістична структура політичних відносин; державна монополія на владу; процесійна формальна і матеріальна раціоналізація держави; інституційований зворотний зв'язок із суспільною думкою; захист інтересів перед державною владою та судовий контроль над діяльністю держави, що має забезпечувати зв'язок з правом).

Питання 3. Громадянське суспільство складають суб'єкти як вільні незалежні індивіди. Дослідження питання слід почати з ознайомлення з історією виникнення та становлення ідеї, визначення поняття “громадянське суспільство”. Такі ідеї сягають своїм корінням ще в часи античності — у творах Аристотеля, Цицерона. Макіавеллі висловлював думку, що в суспільстві існують інтереси не лише держави. Т. Гоббс і Дж. Локк вперше використовують термін “громадянське суспільство”. Г. Гегель доводить самостійність цього поняття та явища. Значну увагу слід приділити вивченню категорії “громадянське суспільство”: сутність, основні інститути, умови

становлення та розвитку, проблема співвідношення громадянського суспільства і держави, шляхи його формування в Україні. Це питання також передбачає дослідження соціально-структуруючих процесів у трансформаційних суспільствах загалом і в сучасному українському суспільстві зокрема.

Питання до самостійної роботи:

1. Чому держава є основним інститутом політичної системи?
2. Які типи держав існують у сучасному світі і що їх характеризує?
3. У чому полягає відмінність державного і політичного режимів.
4. Визначте спільні риси і відмінності у функціонуванні тоталітарного та авторитарного політичних режимів.
5. Як розподіляються функції управління між інститутами влади і громадянського суспільства в політичній системі?
6. Яку роль грає приватна власність у процесі зародження й функціонуванні громадянського суспільства?
7. У який період всесвітньої історії починається формування громадянського суспільства? Чому?
8. Які інститути громадянського суспільства Ви знаєте?
9. Який взаємозв'язок громадянського суспільства із правовою державою, з розвитком демократії?

Тема: Політичне лідерство та політична еліта

Мета вивчення: визначити основні аспекти політичного процесу, а також осмислити феномен політичного лідерства та політичної еліти

Зміст заняття:

1. Політичний процес
2. Поняття політичної еліти механізми формування еліт. Типологія і функції політичної еліти
3. Класичні теорії еліт. Сучасні концепції еліт
4. Політичне лідерство

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Ключові поняття: : еліта, політичне лідерство, політичний процес, сучасні концепції еліт.

Основний зміст

Питання 1. Потрібно мати уявлення про суть політичного життя, політичних відносин і процесів, про діяльність суб'єктів політики. Покажіть, що політичний процес це сукупність діяльності політичних суб'єктів по реалізації своїх політичних інтересів, цілей, програм. Особливу увагу зверніть на різноманітність прояву політичного процесу, а також на структуру, стадії та режими існування політичного процесу. Охарактеризуйте кожную стадію політичного процесу (виявлення і узгодження інтересів, формування цілі і програми діяльності; обговорення і прийняття політичної програми; здійснення програми в діяльності соціально-політичних спільностей, особистості; контроль за її організацією; оцінка результату, визначення видів відповідальності за її реалізацію, успіх або провал)

Питання 2. При відповіді на це питання необхідно звернути увагу на природу політичної еліти. Проаналізуйте різні погляди на суть еліти. Важливо зрозуміти, що необхідним елементом функціонування суспільства є активна

меншість, яка здійснює в державі владу на основі гегемонії, приймає в рамках політичної системи головні рішення, видає накази і контролює їх виконання. Слід розглянути критерії належності до еліти, якими можуть бути організаторські здібності, матеріальна та інтелектуальна перевага, особливі індивідуальні якості тощо. Зверніть увагу на те, що в сучасному світі західні політологи виділяють також такі критерії, як престижну освіту, професіоналізм при базовій юридичній освіті, близькість до влади. Розкрийте зміст основних функцій політичної еліти. Потрібно сформулювати уявлення про механізм формування, основні фактори і передумови виникнення еліт, систему відбору до політичної еліти, яка ґрунтується на таких її характеристиках, як широта соціальної бази, коло особистостей тощо.

Питання 3. Зверніть увагу на підходи до класифікації еліт (правляча, опозиційна, відкрита, закрита, вища середня та ін.). Розглядаючи теорії еліт, зверніть увагу на погляди Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельса. Сучасні концепції еліт.

Питання 4. Природа і соціальна сутність політичного лідерства. Генеза класичних поглядів на політичне лідерство (Н.Макіавеллі, Т.Карлейль, Р.У.Емерсон, Ф.Ніцше, Г.Тард та ін.). Діалектика об'єктивних і суб'єктивних передумов політичного лідерства. Взаємовплив і взаємозалежність соціально-політичного середовища, розстановки сил, психолого-соціальних і особистісних характеристик політичного лідерства. Типологія політичного лідерства. Класифікація М.Вебера: традиційний, харизматичний і раціонально-легальний типи лідерства. Сутність вождизму в політиці. Культ особи як крайня, максимально завищена оцінка ролі політичного лідера в історії. Соціальна роль та функції політичного лідера, інтеграція суспільства, оптимізація політичних рішень, соціальний арбітраж і патронаж, комунікація влади і мас, ініціювання оновлення, легітимація політичного устрою. Критерії оцінки популярності і ефективності діяльності політичного лідера. Політичний імідж. Проблеми формування політичних лідерів у сучасній Україні.

Питання до самостійної роботи:

1. Чому в індустріально розвинених країнах середній клас вважається соціальною основою і гарантом політичної стабільності? Охарактеризуйте процес формування середнього класу в Україні.
2. Чому в природі політичного лідерства провідна роль належить формальному лідерству, а не неформальному?
3. Розкрийте зміст «ситуаційної теорії» лідерства.
4. Які Ви знаєте системи рекрутування еліти?
5. Дайте визначення поняття «правляча еліта». Охарактеризуйте правлячу еліту сучасної України.

Тема: Політична свідомість та політична культура

Мета вивчення: сформувати та закріпити систему уявлень здобувачів вищої освіти про сутність політичної культури, її структуру, типологію та функції, а також, роль та значення політичної свідомості

Зміст заняття:

1. Політична свідомість: поняття, структура, типи і функції. Політична культура: поняття, зміст і функції.
2. Типологія політичної культури. Формування демократичної політичної культури в Україні.
3. Соціально-політичні конфлікти

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Ключові поняття: політична свідомість, політична культура, політичні конфлікти.

Основний зміст

Питання 1. Сутність політичної свідомості, її теоретичний та емпіричний рівні. Масова свідомість і її роль у політичному житті. Особливу увагу слід звернути на політичну рефлексію і самосвідомість, стереотипи і настрої у політиці, політичну ментальність. Аналізуючи структуру політичної свідомості потрібно розглянути соціологічний та ґносеологічний підхід до цього питання. окремо потрібно зупинитися на таких елементах політичної свідомості як політична психологія, політична ідеологія та масова політична свідомість. Функції політичної свідомості різноманітні, виділіть і проаналізуйте основні з них. Деформація політичної свідомості в умовах тоталітаризму. Основні поняття та види політичної ідеології. Наслідки тотальної ідеологізації суспільного життя.

У процесі вивчення цього питання зверніть увагу на зміст, структуру та функції політичної культури. Місце й роль політичної культури у загальній системі культури, у політичному житті суспільства. Єдність і специфіка структурних елементів політичної культури: політичної свідомості й політичної поведінки. Рівні політичної культури: індивідуальний і масовий. Політична поведінка особи, груп, мас.

Питання 2. Необхідно розкрити системоутворюючі ознаки типологізації політичної культури. Розглядаючи типологію політичної культури зверніть увагу на погляди американських політологів Г. Алмонда, С. Верби, польського політолога Е. Вятра та марксистський підхід до типології політичної культури.

Становлення демократичної політичної культури в Україні перш за все передбачає:

- утвердження української національної ідеї;
- утвердження у суспільстві орієнтацій на повагу до людини як найвищої цінності;
- утвердження у політичних відносинах толерантності, політичного плюралізму;
- широке використання зарубіжного досвіду у формуванні політичної культури.

Проаналізуйте ці напрямки формування політичної культури у сучасній Україні.

Питання 3. Приступаючи до розгляду даного питання, необхідно визначити сутність соціального конфлікту, функції соціального конфлікту і типологію соціальних конфліктів. Слід розглянути політичні конфлікти як різновид соціальних конфліктів та структуру політичного конфлікту. Позитивні і негативні функції конфліктів. Причини політичних конфліктів. Етнополітичні конфлікти.

Слід вказати основні технології управління політичними конфліктами. Основні стратегії управління конфліктами. Етапи врегулювання і розв'язання конфліктів. Превентивна дипломатія. Слідчі і узгоджувальні комісії. Переговори. Посередництво.

Питання до самостійної роботи:

1. Які основні функції політичної свідомості?
2. Дайте визначення поняття «громадська думка».
3. Спробуйте сформулювати прийоми політичного маніпулювання.
4. Сформулюйте визначення поняття «політична культура» і перелічіть основні компоненти внутрішньої структури політичної культури.
5. Виділіть характерні риси громадянської політичної культури. Чому такий тип політичної культури відповідає демократичному суспільству?

6. Що являє собою «політична субкультура»? Які типи політичної субкультури Вам відомі?

7. Приведіть приклади з вітчизняної і світової історії урядової, парламентської й конституційної криз.

8. Що являє собою компроміс як стиль конфліктної поведінки?

9. Які конституційні основи й правові норми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні?

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

Тема заняття: Предмет, метод і структура курсу «Соціально-політичні студії»

Мета заняття: формування уявлень про предмет та області дослідження в рамках курсу «Соціально-політичні студії», вивчити основні методи дослідження та аналізу соціально-політичних процесів і явищ

Зміст заняття:

1. Соціологічне знання та його структура
2. Категорії та закони соціології
3. Політика як суспільне явище і її взаємодія з іншими сферами
4. Прикладна політологія та її соціальне призначення

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.

2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння начального матеріалу та поточного контролю:

1. Написати есе: «Основні підходи до побудови структури соціологічної науки»

2. Проведіть дослідження однієї з ключових тем курсу та підготуйте коротку презентацію про її значення та актуальність.

Питання та завдання для самоконтролю та сомпостійної роботи:

1. Як ви визначаєте предмет курсу "Соціально-політичні студії"? Які аспекти соціальних та політичних явищ він охоплює?

2. Які основні методи дослідження використовуються в соціально-політичних студіях? Який метод вам більше до вподоби і чому?

3. Які критерії ви вважаєте найбільш важливими для структури курсу "Соціально-політичні студії"? Як вони сприяють досягненню мети курсу?

4. Які виклики та можливості ви бачите у вивченні соціальних та політичних явищ в рамках цього курсу?

5. Які перспективи розвитку соціально-політичних студій в сучасному світі?

6. Які можливі практичні застосування здобутих знань та навичок у соціально-політичній сфері?

Тема заняття: Основні віхи світової та вітчизняної соціально-політичної думки

Мета заняття: формування уявлення про основні етапи розвитку соціально-політичної думки як у світі, так і в Україні, визначити основні ідеї та течії, що вплинули на формування сучасних соціально-політичних поглядів, розглянути важливі події та постаті в історії соціальної та політичної думки

Зміст заняття:

1. Передумови виникнення соціології.

2. Позитивістська основа контовських поглядів.

3. Розвиток політичної думки у Стародавній Греції: порівняльний аналіз поглядів Платона і Аристотеля.

4. Особливості політико-релігійних доктрин Середньовіччя (Аврелій Августин, Фома Аквінський).

5. Роль утопічних ідей у світовій політичній думці (на прикладі праць Т. Мора і Т. Кампанелли).

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.

2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння начального матеріалу та поточного контролю:

1. Проведіть дослідження одного з визначних філософів, політичних діячів чи рухів світової або вітчизняної історії. Підготуйте короткий нарис або презентацію про їхні внески у розвиток соціально-політичної думки.

2. Складіть хронологічну таблицю або графік, на якому зобразите ключові події та фігури світової та вітчизняної соціально-політичної історії.

3. Проведіть порівняльний аналіз між двома або більше рухами, ідеями чи філософськими школами, які впливали на соціально-політичну думку. Виокремте спільні риси та відмінності.

Питання та завдання для самоконтролю та сомоствійної роботи:

1. Які основні етапи розвитку соціально-політичної думки ви визначаєте в історії світу?

2. Які ключові фігури або події в історії світової соціально-політичної думки вам особливо запам'яталися?

3. Які ідеї та течії української соціально-політичної думки вважаються найбільш впливовими?

4. Які фактори сприяли формуванню різних соціально-політичних поглядів у світі та в Україні?

5. Які ідеї або течії з історії соціально-політичної думки вважаються актуальними сьогодні?

6. Як ви вважаєте, чи можуть минулі досвід та ідеї бути корисними для сучасного суспільства?

Тема заняття: Суспільство як соціальна система

Мета заняття: вивчити основні концепції та підходи до розуміння суспільства як соціальної системи, розглянути ключові елементи та взаємозв'язки, що характеризують суспільство як систему, зрозуміти роль і вплив соціальних інститутів, норм, цінностей та структур на функціонування суспільства

Зміст заняття:

1. Суспільство, його соціальна структура.
2. Соціальні інститути та інституційні відносини.
3. Соціальні спільності та групи.
4. Соціальна комунікація

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.

2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння начального матеріалу та поточного контролю:

1. Проведіть аналіз вашого власного оточення як соціальної системи. Визначте його складові елементи та взаємозв'язки між ними.

2. Оберіть один інститут (наприклад, сім'я, освіта, економіка) та дослідіть його роль у функціонуванні суспільства як соціальної системи. Підготуйте коротку презентацію або есе з викладенням результатів вашого дослідження.

Питання та завдання для самоконтролю та сомоствійної роботи:

1. Що таке соціальна система, і як вона відрізняється від інших типів систем?

2. Які основні складові елементи входять до складу суспільства як соціальної системи?

3. Які ключові підходи до вивчення суспільства як соціальної системи ви знаєте, і як вони взаємодіють між собою?

4. Які виклики стоять перед сучасним суспільством як соціальною системою, і як вони впливають на його функціонування?

5. Які можливі шляхи оптимізації та покращення роботи суспільства як соціальної системи?

6. Які соціальні та політичні наслідки може мати руйнування або деградація суспільства як соціальної системи?

Тема заняття: Громадська думка як соціальне явище

Мета заняття: розглянути природу та особливості громадської думки як соціального явища, вивчити вплив громадської думки на формування соціальних процесів та рішень у суспільстві, розглянути інструменти та методи вивчення громадської думки та її вплив на суспільство

Зміст заняття:

1. Соціологія громадської думки
2. Громадянське суспільство і його структура
3. Типологія громадських об'єднань
4. Молодіжні об'єднання. Жіночі громадські об'єднання. Релігійні об'єднання

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння початкового матеріалу та поточного контролю:

1. Провести аналіз наукових статей або соціальних медіа з огляду на відображення громадської думки з певної теми.
2. Скласти доповідь або есе на тему "Вплив соціальних мереж на формування громадської думки".

3. Порівняти громадську думку з різних часових періодів на прикладі певної історичної події або явища.

4. Розробити план дій для впливу на громадську думку з метою підтримки конкретної ініціативи або поглядів.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Що таке громадська думка?
2. Які фактори впливають на формування громадської думки?
3. Як відрізнити громадську думку від індивідуальних думок?
4. Які можуть бути наслідки масового формування громадської думки?
5. Яким чином медіа впливають на формування громадської думки?
6. Які стратегії можуть використовувати політичні лідери для впливу на громадську думку?

Тема заняття: Політика як соціальний інститут

Мета заняття: розкриття поняття "політика як соціальний інститут" та вивчення його ключових аспектів, розуміння ролі політики у формуванні суспільства, прийнятті рішень та забезпеченні порядку, вивчення взаємозв'язку політичного інституту з іншими соціальними сферами, такими як економіка, культура, та інші, аналіз різних форм політичних систем та їхніх особливостей, розкриття впливу політичних ідеологій та цінностей на політичний процес та прийняття рішень, розвиток критичного мислення стосовно політичних подій та процесів у сучасному суспільстві.

Зміст заняття:

1. Політикоформуючі чинники і джерела
2. Структура, основні закони та категорії політології
3. Провідні соціальні функції політології, її роль у розвитку української держави
4. Теоретичне і емпіричне у вивченні політики
5. Вибір методу досліджень при аналізі політичних процесів
6. Основні завдання розвитку політичної науки в Україні

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння початкового матеріалу та поточного контролю:

1. Скласти аналіз політичних подій останнього року і визначити їхній вплив на суспільство.
2. Порівняти політичні системи двох країн із різними політичними традиціями.
3. Провести дослідження щодо ставлення громадян до політичних партій та лідерів.
4. Скласти презентацію на тему "Історія та еволюція політичних ідеологій".
5. Проаналізувати вплив масових медіа на формування політичних переконань та думок суспільства.
6. Розробити проєкт закону або реформи, спрямований на вдосконалення політичного процесу в країні.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Що таке політика як соціальний інститут?
2. Які функції виконує політика у суспільстві?
3. Які основні складові політичного процесу?

4. Як визначаються політичні цінності та ідеології?
5. Які основні теорії політичних систем існують?
6. Які соціальні групи впливають на політичні процеси?

Тема заняття: Основні політичні ідеології та політичні режими сучасності

Мета заняття: ознайомлення з основними політичними ідеологіями, такими як лібералізм, консерватизм, соціалізм, комунізм, фашизм; розуміння принципів та цінностей, що лежать в основі кожної з ідеологій; вивчення особливостей різних політичних режимів, таких як демократія, автократія, тоталітаризм; аналіз впливу політичних ідеологій на формування політичних систем і структур у різних країнах, розкриття відмінностей між демократичними, авторитарними та тоталітарними режимами; розвиток критичного мислення та аналітичних навичок у здобувачів з питань політичних ідеологій та режимів

Зміст заняття:

1. Визначення поняття політична ідеологія, підходи до її походження і суспільної ролі.
2. Поняття політична концепція, політична доктрина
3. Сучасні світові ідеології
4. Сутність і поняття політичного режиму та його типи. Демократичний політичний режим та його ознаки
5. Авторитарний політичний режим: ознаки та різновиди
6. Особливості політичного режиму сучасної України

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8

4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.

5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння начального матеріалу та поточного контролю:

1. Провести дослідження політичних ідеологій у різних країнах та зробити порівняльний аналіз.

2. Скласти презентацію про основні політичні режими світу та їхні особливості.

3. Розробити дебатний турнір на тему "Переваги та недоліки різних політичних ідеологій".

4. Провести аналіз політичних програм різних політичних партій та визначити їхню ідеологічну спрямованість.

5. Порівняти політичні системи країн з різними політичними ідеологіями та режимами.

6. Скласти огляд літератури з теми політичних ідеологій та режимів сучасності.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні політичні ідеології існують у сучасному світі?

2. Які основні принципи відображають політичні ідеології?

3. Які політичні режими можуть виникати на основі різних ідеологій?

4. Як впливає географічне положення, культурні та історичні особливості на вибір політичної ідеології?

5. Які основні відмінності між демократичними, тоталітарними та авторитарними режимами?

Тема заняття: Політичні партії і партійні системи

Мета заняття: ознайомлення здобувачів з політичними партіями та партійними системами, їхньою роллю у політичному житті суспільства та виборчих процесах

Зміст заняття:

1. Історія виникнення та сучасні концепції політичних партій.
2. Громадсько-політичні організації та рухи
3. Політичні партії в сучасній Україні
4. Партійні системи та їх типологія
5. Виборчі системи та їх типи

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння начального матеріалу та поточного контролю:

1. Провести аналіз партійних програм кількох політичних партій у вашій країні та зробити висновки про їхні основні цілі та пріоритети.
2. Скласти діаграму, що ілюструє розподіл сил політичних партій у парламенті вашої країни.

3. Провести дослідження ставлення громадян до різних політичних партій за допомогою анкетування або інтерв'ю.

4. Порівняти партійні системи кількох країн та зробити висновки про їхні особливості та взаємозв'язки з політичною культурою.

5. Проаналізувати виборчі системи країн з різними типами партійних систем та визначити їхній вплив на політичну конкуренцію та представництво.

6. Скласти прогноз щодо майбутнього розвитку партійних систем у вашій країні на основі сучасних тенденцій та викликів.

Питання та завдання для самоконтролю та сомоствійної роботи:

1. Що таке політична партія?
2. Які функції виконують політичні партії у суспільстві?
3. Які основні типи партійних систем існують? Дайте приклади країн для кожного типу.
4. Як формуються та розвиваються політичні партії?
5. Які фактори впливають на успішність партій в електоральній конкуренції?
6. Які можуть бути наслідки слабкості партійних систем для політичного процесу в країні?

Зміст заняття: Міжнародні політичні процеси

Мета заняття: ознайомлення здобувачів з основними аспектами міжнародних політичних процесів та їхнім впливом на світову політику. Розвиток аналітичних навичок у здобувачів щодо аналізу міжнародних відносин та глобальних проблем. Сприяння формуванню у здобувачів критичного мислення та здатності до самостійного аналізу подій у світовій політиці. Розуміння важливості співпраці та дипломатії у вирішенні міжнародних конфліктів та проблем. Залучення здобувачів до дискусій та аналізу реальних міжнародних подій та їхнього впливу на світову політику.

Зміст заняття:

1. Поняття міжнародних відносин та їх наукові концепції.

2. Суб'єкти міжнародних відносин та їх типологія.
3. Закономірності розвитку міжнародних відносин на сучасному етапі.
4. Україна як суб'єкт міжнародних відносин.

Література:

1. Березовська-Чміль О. Б. Політологія: навч.-метод. посіб. — Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. — 52 с.
2. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
3. Демиденко Н. М. Політологія: навч. посіб. — Суми: Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2022. — 318 с. — ISBN 978-617-511-258-8
4. Довгаль О. В., Лесік І. М. Політологія: курс лекцій. — Миколаїв: МНАУ, 2022. — 163 с.
5. Кормич Л., Милосердна І., Прохоренко А. Сучасні політичні процеси: навч.-метод. посіб. — Одеса : Фенікс, 2023. — 58 с.

Основні завдання для засвоєння початкового матеріалу та поточного контролю:

1. Скласти аналіз конкретного міжнародного конфлікту, використовуючи різні джерела інформації, і визначити його причини та наслідки.
2. Провести дослідження ставлення різних країн до питань міжнародної безпеки та визначити спільні підходи до їхнього розв'язання.
3. Скласти доповідь про роль міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, Європейський Союз тощо, у вирішенні міжнародних проблем.
4. Проаналізувати вплив нових технологій на міжнародні політичні процеси та безпеку.
5. Порівняти підходи різних країн до вирішення глобальних проблем, таких як кліматичні зміни або економічний розвиток.
6. Розробити план дій для міжнародної співпраці у вирішенні конкретної глобальної проблеми, такої як боротьба з тероризмом чи пандеміями.

Питання та завдання для самоконтролю та самостійної роботи:

1. Які основні чинники впливають на міжнародні політичні процеси?
2. Які глобальні проблеми визначають міжнародну політику сьогодення?
3. Які стратегії використовують країни для захисту своїх інтересів на міжнародній арені?
4. Які ролі відіграють міжнародні організації в розв'язанні міжнародних конфліктів?
5. Які наслідки можуть мати міжнародні конфлікти для світової безпеки та стабільності?
6. Як впливає глобалізація на міжнародні політичні процеси?

Глосарій

Абсентеїзм – байдуже ставлення людей до своїх громадянсько-політичних прав, в тому числі ухиляння громадян, які мають виборче право, від участі у виборах.

Авантюризм політичний (фр. – пригода) – політичні наміри і дії, що спираються на інтригу, обман чи на віру в щасливу долю та спрямовані на здійснення політичної мети без урахування політичних сил і можливостей, покладаючись на випадковий успіх.

Автократія (грец. – самодержавство) – одна з форм правління, що передбачає необмежене та безконтрольне повновладдя однієї особи в державі. В сучасній політологічній науці вживається на позначення тоталітарних і авторитарних політичних режимів, що характеризуються необмеженою і безконтрольною владою вождя.

Авторитаризм (лат. – влада, вплив) – політичний режим, що характеризується зосередженням влади в руках однієї особи або обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав і свобод громадян та їх суспільно-політичних організацій, жорсткою регламентацією їхньої активності, різким скороченням прерогатив та повноважень демократичних інституцій.

Агітація (лат. – приведення в рух, спонування) – поширення шляхом бесід, доповідей, виступів на мітингах, зборах, через ЗМІ, кіно, засоби образотворчого мистецтва та художню літературу певних ідей і лозунгів, які спонукають маси до активних політичних дій, впливають на їхню свідомість та настрій.

Адміністративний ресурс – використання управлінської вертикалі влади з метою мобілізації організаційних, фінансових, інформаційних можливостей задля досягнення політичного результату.

Анархізм (грец. – безвладдя) – соціально-політична течія, що проголошує знищення держави і заміну будь-яких форм примусової влади вільною і добровільною асоціацією громадян.

Антисистемні партії – партії, що не сприймають існуючої політичної системи, радикальними діями намагаються розхитати законність існуючого режиму задля зміни політичної системи.

Атомізована партійна система – система, що характеризується наявністю багатьох нечисленних і незначних за впливовістю політичних партій та формуванням уряду на основі широкої коаліції або на позапартійній основі.

Агресивність (від лат. *aggredior* - нападаю) - емоційний стан і риса характеру людини. Характеризується імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями - гніву, злості, прагненням заподіяти іншому травму (фізично чи морально).

Адаптація (від лат. *adapto* - пристосовую) - зміна параметрів чутливості аналізаторів, пристосування їх до подразників (наприклад, око адаптується при сприйманні віддаленого об'єкта завдяки механізмам акомодатії та конвергенції). Соціально-психологічна А. особистості в групі чи колективі забезпечується завдяки функціонуванню певної системи механізмів (рефлексії, емпатії, прийому соціального зворотного зв'язку тощо).

Адаптація соціальна - процес і результат активного пристосування індивіда, групи до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються або що вже змінилися. У А.с. виділяють дві форми: а) активну, коли суб'єкт прагне впливати на середу з метою її зміни (наприклад, зміни цінностей, форм взаємодії і діяльності, які він повинен освоїти); б) пасивну, коли суб'єкт не прагне до такого впливу і зміни. Показниками успішної А.с. виступає високий соціальний статус індивіда (групи) в даному середовищі, його психологічне задоволення цим середовищем загалом і його найбільш важливими елементами (зокрема, задоволення роботою, її умовами і змістом, винагородою, організацією). Показниками низької А.с. є переміщення суб'єкта в інше соціальне середовище (текучість кадрів, міграція, розлучення), аномія і поведінка, що відхиляється. Успішність А.с. залежить від характеристики середовища і суб'єкта.

Адміністрація - органи управління, що здійснюють на підставі наданих їм прав виконавчо-розпорядчі функції по підтримці певного порядку, організації діяльності на підприємствах і в установах, в рамках окремих районів, територіальних утворень і інших спільнот. А. має також соціальні служби всіх рівнів. А. покликана здійснювати управління соціальною роботою в межах своєї компетенції.

Багатопартійна система – система, в якій більше двох партій мають змогу реально впливати на функціонування державної влади. За критерій визначення кількості впливових партій прийнято вважати отримання ними в результаті виборів представництва у парламенті.

Багатопартійність – стан політичної системи, який характеризується наявністю в суспільстві більше двох впливових політичних партій, взаємини між якими базуються на реальній конкуренції за владу.

«Брудні» політичні технології – політичні технології, застосування яких передбачає пряме порушення чинного законодавства.

Бюрократизм (фр. – бюро, контора, грец. – влада) – спосіб прояву негативних якостей бюрократії як осібною (окремого) чиновницько-адміністративного прошарку держави. Бюрократичне ставлення є формою вияву суперечностей, антагонізмів між державою і суспільством, владою і громадянами.

Бюрократія (фр. – бюро, канцелярія та гр. – влада) – система управління, що опирається на розгалужену та ієрархізовану структуру чиновницького апарату.

Бесіда - у психології (дитячій, педагогічній, соціальній) - один із прийомів вивчення психіки особистості.

Бідність - показник прибутку сім'ї (або людини, що окремо мешкає) з урахуванням числа її членів, віку її голови і кількості дітей до 18 років, відповідає мінімальному рівню споживання. Б. визначається як нестача коштів, прибутків, покликаних задовольняти матеріальні і інші потреби людей. Бідні або незаможні люди, чий місячний прибуток на одного члена сім'ї

менше мінімального споживчого кошика (мінімального споживчого бюджету) або рівний мінімальній заробітній платі. У 90-е роки в Росії системна криза зумовила необхідність користуватися в рішенні задач соціального захисту населення показником мінімальної заробітної плати, а не прожиткового мінімуму. Рівень Б. в суспільстві використовується для встановлення розміру мінімальної заробітної плати, пенсій, допомог, стипендій, кошторису витрат на кількість громадян в будинках для старезних, інвалідів, дітей в дитячих будинках і будинках дитини, хворих в лікарнях, засуджених у виправничо-трудовах установах. Оскільки нині в нашій країні низький прожитковий мінімум, то і вказані витрати на потреби гостро потребуючих груп і верств населення вкрай низькі в порівнянні з аналогічними витратами в розвинених країнах.

Біженець - особа, що покинула місце постійного мешкання внаслідок військових дій, переслідування або інших надзвичайних обставин. Згідно з Конвенцією 1951 року і Протоколу 1967 року, прийнятими ООН, Б. це обличчя, яке внаслідок обґрунтованих побоювань може стати жертвою переслідування по ознаці раси, релігії, громадянства, політичних переконань приналежності до певної соціальної групи, знаходиться поза країною своєї громадянської приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися її захистом внаслідок таких побоювань або, не маючи певного громадянства і знаходячись поза країною свого колишнього місця проживання, не може і не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

Вибори – комплекс заходів, пов'язаних із формуванням керівних органів держави на всіх її рівнях загальнонаціональному та місцевому. У процесі виборів відбувається передача громадянами через індивідуальне голосування свого права керувати державою представникові (депутатові, сільському чи міському голові тощо) на чітко окреслений тимчасовий період.

Виборці – громадяни, прізвища яких внесені до складеного на виборчій дільниці списку.

Виборча агітація – сукупність заходів, за допомогою яких повідомляється виборців про політичні та особистісні характеристики кандидат в депутати, певної партії чи коаліції.

Виборча кампанія – сукупність організаційних та пропагандистських заходів, спрямованих на представлення партією чи кандидатом своєї політичної програми з метою отримання максимальної підтримки на виборах.

Виборча коаліція - форма співробітництва партій на виборах. Формування коаліцій належить до найважливіших виборчих стратегій політичних партій. Учасники коаліції намагаються шляхом поєднання своїх зусиль і ресурсів досягти такої якості, яка давала б їм можливість зібрати більше голосів, ніж вони збирають окремо.

Виборча система - прийнятий у суспільстві і юридично закріплений у конституції та інших законах порядок формування вищих органів законодавчої влади.

Виборчі технології - сукупність політико-організаційних, інформаційних, пропагандистських та інших дій з метою приведення до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх об'єднання.

Виконавча влада - сукупність державних органів, що здійснюють владно-політичні та владно-адміністративні функції.

Влада – 1) форма особливих соціальних відносин, 2) здатність і можливість особи чи соціальної групи, інституту, організації тощо утверджувати свою волю певними засобами та каналами впливу на діяльність і поведінку людей, спільнот, 3) відносини між людьми, що передбачають командування одних і підкорення інших; 4) реальна здатність і можливість розпоряджатися ким-небудь або чим-небудь, вирішально впливати на долі, поведінку та діяльність людей за допомогою певних засобів: авторитету, волі, права, насильства і т. ін. Сутністю В. є відносини управління (керівництва), панування, підпорядкування, покори. Найважливішим видом є державна влада – реальна здатність держави утверджувати свою волю.

«Влада авторитету» – вплив на людей, на їхні думки і поведінку авторитетних особистостей, організацій та органів через їх публічне визнання.

«Влада апарату» – фактично існуючий і нерідко дуже могутній вплив, який справляє на людей чи організацію державний апарат, тобто сукупність державних службовців, штатних працівників різних органів влади.

Гіпердемократія (гр. – понад; народовладдя) – ненормальна демократія, суб'єкти якої не мають обмежень у своїх діях.

Геополітика – 1) взаємозв'язок між географією та політикою, обумовлений географічними факторами: прагненням мати вихід до моря, означити свої кордони природними межами та інше; 2) розуміння міжнародної політики в цілому як протиборства та протистояння великих держав на той або інший світової історії.

Глава держави – особа, яка формально або реально посідає найвище місце в системі державних інституцій.

Глава уряду – керівник виконавчої влади в державі, ключова фігура в системі державного адміністрування.

Глобалізація – тенденції й процеси інтенсифікації та розширення суспільних взаємозв'язків і відносин у планетарному масштабі. Складові Г.: економічна, культурна, політична. Суперечливий процес, який зі сфери економіки та фінансів переходить у політичну, соціальну та гуманітарну сфери.

Глобальні проблеми сучасності – це проблеми, які зачіпають життєво важливі інтереси всього людства, всіх держав, народів, кожного мешканця планети, набувають надзвичайно гострого характеру і загрожують не тільки позитивному розвитку людства, а й загибеллю цивілізації у випадку ненадходження конструктивних шляхів їх вирішення.

Громадська організація – добровільне об'єднання громадян, яке сприяє розвитку їх політичної, соціальної, трудової активності й самодіяльності з метою задоволення й захисту їх багатогранних інтересів і запитів та діє відповідно до завдань і цілей, що закріплені у її статуті.

Громадянство – правова належність особи до держави.

Громадянське суспільство – система незалежних від держави громадянських інституцій та відносин, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, втілення в життя приватних інтересів і потреб.

Гедонізм (гр. hedone - насолода) - філософсько-етичне вчення, за яким найвищою метою і найвищим благом людського життя є чуттєве вдоволення, насолода.

Генеалогія (гр. genealogia - родовід) - історія роду певної особи.

Генетичний метод (від гр. genesis - походження) - спосіб дослідження соціальних явищ і процесів, оснований на аналізі їх походження та розвитку.

Генотип (від гр. genos - породжую і typos - відбиток, зразок) - сукупність спадкових структур організму (насамперед, генів).

Геноцид (гр. genos - рід і caedere - вбивати) - винищування окремих груп населення по расовим, національним, етнічним або релігійним ознакам, а також умисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення цих груп, рівно як і заходи по запобіганню дитинонароджуваності в їх середовищі (біологічний Г.). Такі злочини здійснювалися в масових масштабах гітлерівцями під час другої світової війни, особливо проти слов'янського і єврейського населення. Г. є деякі акти апартеїду. Міжнародна конвенція "Про попередження злочину геноциду і покарання за нього" (1948 р.) встановлює міжнародну карну відповідальність.

Геронтологія соціальна - область соціологічних досліджень образу життя немолодих людей, способів їх соціальної адаптації до нових умов в зв'язку з виходом на пенсію, до змін в їх соціальному статусі і престижі, матеріальному, сімейному положенні, в соціальній ролі тощо.

Двопартійна (біпартійна) система – партійна система, при якій боротьбу за владу в суспільстві реально ведуть тільки дві партії. В результаті одна з них забезпечує собі більшість голосів виборців, а отже, й формує парламентську

більшість. При такій системі в країні може діяти й більше партій, але лише дві з них є найвпливовішими серед виборців.

Демагогія – спосіб впливу на людей, намагання завоювати в них популярність, поширюючи через перекручування фактів привабливих, але брехливих обіцянок, популярних гасел, ведучи політику загравання із населенням для досягнення певних корисливих цілей.

Демократична держава – тип держави, в якій верховна влада належить народові і в якій державні соціально-політичні інститути забезпечують населенню широкі громадянські права та участь у вирішенні загальнонародних справ.

Демократія – форма державного правління, при якій джерелом влади є народ і яка базується на регулярних, вільних і справедливих виборах, на верховенстві закону, а відповідно – на гарантіях свободи та рівних можливостей для кожного.

Депутат – виборний член представницького державного органу, представник населення в постійно діючих чинних органах влади.

Депутатський корпус – вся сукупність депутатів даного представницького державного органу.

Держава – суверенна політико-територіальна організація влади певної частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління і примусу, а також здійснює керівництво загальносуспільними справами. За характером функціонування політичних інститутів виділяють – авторитарні, демократичні (правові), тоталітарні тощо; за формою правління – монархія, республіка; за державним устроєм – конфедерація, федерація, унітарна.

Державна влада – вища форма політичної влади, що спирається на спеціальний управлінсько-владний апарат і володіє монопольним правом на видання законів та підзаконних актів, обов'язкових для всього населення.

Державний апарат – особлива система органів та установ, котрі здійснюють функції державної влади (тобто функції управління, регулювання та контролю).

Державний устрій – структура, що визначає територіальний уклад держави та спосіб взаємовідносин між її частинами.

Диктатура (грец. – необмежена влада) – необмежена політична, економічна та ідеологічна влада в державі або певному регіоні однієї чи кількох осіб, класу, соціальних груп, які у своїх діях спираються на безпосереднє застосування апарату насильства (армії, поліції, карних органів), а також на відповідний політичний режим.

Дисидент (лат. – не погоджуватися, розходитися в думках) – особа, чиї суспільно-політичні погляди суперечать офіційній ідеології та засадам існуючого режиму.

Дискредитація (лат. – підривати довіру) – приниження чийсь гідності, достоїнства, престижу, авторитету через поширення певної інформації.

Домінантна партійна система – система з переважаючою партією, яка за підсумками виборів незмінно залишається при владі протягом десяти років. Таку партійну систему ще називають системою партій національної згоди.

Егалітаризм (фр. – рівність) – принцип рівності всіх людей у різних сферах суспільного життя.

Екстремізм (лат. – крайній) – у політиці та ідеології схильність до крайнощів у діях і поглядах.

Електорат (фр. – виборець) – корпус виборців, сукупність усіх громадян, наділених правом обирати.

Еліта (франц. – найкраще, добірне) – найвідоміші представники частини суспільства, вищі соціальні прошарки в системі соціальної ієрархії; обране вишукане коло людей.

Етатизм (фр. – держава) – погляди та ідеї, які виправдовують всеохоплюючу сутність держави.

Етнічні (національні) партії – тип партій, легітимність яких базується на підтримці певними етнічними групами, корінні інтереси яких ці партії відстоюють у політиці.

Етнос (грец. – народ) – етнографічна спільність; стійка сукупність людей, які мають спільні відносно стабільні особливості культури та психіки, усвідомлюють свою єдність та відмінність від інших подібних утворень. Основними історичними типами є: рід, плем'я, народність, нація.

Загальне виборче право – одна із норм демократії, поширення якої зумовило виникнення сучасних політичних партій.

Залізний закон олігархії – положення Роберта Міхельса про те, що політичні партії ніколи не можуть бути вірними до кінця своїм початковим програмам та меті.

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система – система, за якої одна частина мандатів представницького органу (переважно половина) обирається за мажоритарною виборчою системою, а інша частина – за пропорційною виборчою системою.

Зовнішня політика – 1) діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: держави, зарубіжними партіями, громадськими організаціями та всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями; 2) вираження загальних суб'єктів політики, наприклад партій чи засобів масової інформації на міжнародній арені можуть суперечити загальнонаціональним інтересам, і вже з цієї причини не вважаються складовими зовнішньої політики держави; 3) закордонна діяльність держави.

Ідеологічна партійна система – у класифікації Ла Паломбари та Вайнера тип партійної системи, в якій, на відміну від прагматичної системи, конкуренція між партіями ґрунтується на ідеологічних суперечностях, які й становлять суть міжпартійного змагання.

Ідеологія (гр. – поняття; вчення) – система переконань та ідей, поглядів на суспільство та його політичне життя, яка відображає ідеали, світогляд,

інтереси, умонастрої людей, класів, соціальних верств, політичних партій та громадських рухів.

Імідж (англ. – образ) – образ політичного діяча чи іншого суб'єкта політичного процесу, що цілеспрямовано створюється для забезпечення емоційно-психологічного впливу на виборців з метою його популяризації та позиціювання в електоральному полі.

Імідж політичний – образ політичного лідера, партійного діяча, який формується у суспільній думці та свідомості і впливає на авторитет та рейтинг його носія.

Інформація (лат. – пояснення, виклад) – відомості в короткому викладі.

Імперія (лат. – влада, держава) – форма державного устрою країни, що має в колоніальному володінні території інших держав, приєднані здебільшого шляхом загарбницьких воєн, підкупу або шантажу, Імперії характеризуються багатонаціональним складом населення та жорстким централізмом управління.

Кадрові партії – тип партій, у яких центральну роль відіграють спеціалізовані групи політиків та професійні експерти з конкретних проблем.

Кандидат у депутати (лат. – одягнений у біле) – висунутий у встановленому законом порядку і зареєстрований відповідною виборчою комісією претендент на депутатський мандат.

Квота (лат. – частина, що припадає на кожного) – у пропорційній виборчій системі мінімум голосів, необхідний для отримання на виборах одного депутатського мандата.

Кланові партії – партії, легітимність яких базується на підтримці певними клановими групами, інтереси яких ці партії відстоюють у політиці. Такі партії є специфічними політичними утвореннями, що виникають передусім у країнах з нерозвиненою чи квазідемократичною політичною системою.

Клерикалізм (лат. – церковний, духовний) – суспільно-політичний напрям, який виступає за посилення позицій релігії та церкви в політичному й духовному житті суспільства.

Консерватизм (лат. – зберігати) – ідеологія правих партій, що спрямована на захист традиційного укладу суспільного життя і його цінностей, заперечення будь-яких змін.

Конституція (лат. – організація, устрій) – основний закон держави, сукупність правових норм найвищої юридичної сили, які формулюють і затверджують найзагальніші основоположні принципи державного життя, утворення, оновлення та здійснення державної влади.

Конфлікт – зіткнення протилежних, антагоністичних сил, інтересів, думок, поглядів.

Конформізм (лат. – подібний, пристосований) – пристосовництво, пасивне сприйняття існуючих порядків та панівної думки, відсутність власної позиції, безпринципне та некритичне наслідування будь-яких взірців, що мають силу найбільшого впливу.

Конфедерація (лат. – спілка, об'єднання) – союз суверенних держав, які зберігають незалежність, об'єднаних для досягнення певних спільних цілей.

Корпоративізм (лат. – об'єднання) – специфічний соціально-політичний процес, у якому обмежена кількість монополістичних угруповань впливає на внутрішньодержавний курс.

Куріальна виборча система – спосіб виборів представницьких органів влади не по виборчих округах та від усієї кількості виборців, а по виборчих куріях (групах виборців), що мають нерівні виборчі права.

Криза (грец. – переломний момент, рішення, вирок) – 1) різкий, крутий перелом у чому-небудь, важке перехідне становище, 2) гострі труднощі з чимось, 3) складне становище, яке важко переживається, ситуація подібна до стресової.

Криза легітимності – зниження реальної підтримки органів влади чи правлячого режиму в цілому.

Криза соціальна – стан суспільства, що виникає внаслідок конфлікту між новим змістом і існуючою формою у розвитку соціальних явищ. К. с. має як негативні, так і позитивні наслідки. Розрізняють К. с. економічну, культурну,

духовну, екологічну, політичну. Перспективи подолання кризового стану значною мірою залежать від здатності спільноти забезпечити самосинхронізацію різних соціальних процесів і виробити узгоджений ритм спільних дій.

Легальні (нелегальні) партії – класифікація політичних партій за ступенем їх законності. Легальні – такі партії, що існують на основі прийнятих у держані законів, а нелегальні – всупереч їм.

Легітимність – обов'язкова ознака цивілізованої влади, визнання громадянським суспільством і світовою співдружністю її правомірності.

Легітимність політичної влади – це форма її підтримки, виправдання правомірності застосування і здійснення правління державою або окремими її структурами й інститутами.

Лібералізм (лат. – вільний) – політична ідеологія, побудована на визнанні пріоритетності політичних та економічних прав особи, дотриманні принципів парламентаризму, вільного підприємництва та обмеження сфери діяльності держави.

Лідер (англ. – ведучий, керівник) – авторитетний член організації, групи, суспільства загалом, особистий вплив якого дає йому змогу відігравати провідну чи суттєву роль у політичних процесах.

Лобізм – активна діяльність представників різних ділових, політичних кіл, що ставлять за мету реалізацію власних інтересів через зміну, скасування існуючих рішень, законів.

Маркетинг – вид людської діяльності, що спрямована на задоволення потреб через обмін.

Мажоритарна виборча система (фр. – більшість) – різновид виборчої системи більшості, яка передбачає такий порядок підбиття підсумків голосування, згідно з яким обраним вважається кандидат або партійний список, котрий набрав абсолютну (50 % плюс один голос) чи відносну (хоча б на один голос більше від конкурента) більшість голосів.

Макіавеллізм (від прізвища Н. Макіавеллі) – у політичному лексиконі означає стиль політики, що керується правилом: для досягнення цілі всі засоби є придатними, і мета виправдовує засоби.

Масові партії – сильно структуровані та ієрархізовані партії з постійним апаратом партійних функціонерів, що, на противагу кадровим партіям, зорієнтовані на масове вербування членів, а не тільки на мобілізацію виборців.

Мітинг (англ. – зустрічатися, знайомитися) – публічні збори для обговорення актуальних суспільно-політичних проблем.

Менталітет національний – типова для кожної нації система цінностей, поглядів, світосприйняття, рис, характеру, норм поведінки.

Міф (гр. – слово) – в політичному лексиконі означає штучно створюване уявлення про реальні соціальні процеси чи про політичного діяча.

Міжнародні відносини – 1) теоретичне поняття, яке характеризує взаємодію країн, народів і літературних організацій. Воно позначає систему економічних, політичних, соціальних, правових, дипломатичних, воєнних і культурних зв'язків і взаємодій, які виникають між суб'єктами світового співтовариства; 2) сукупність політичних, економічних, дипломатичних, культурних, науково-технічних, військових, гуманітарних взаємозв'язків між державами і групами держав, а також між суспільними рухами та організаціями, які діють на міжнародній арені.

Міжнародна політика – це вся сукупність дій політичних суб'єктів у відносинах між державами та на міжнародній арені в цілому. Цей вид політики називається ще «світовою політикою» (світовий політичний процес).

Мобілізація (лат. — рухомий) – залучення і підготовка сил, засобів, ресурсів, внутрішніх резервів для вирішення певного важливого завдання, для здійснення масової кампанії.

Монархія (гр. – влада одного, єдиновладдя) – форма державного правління, за якої верховна влада зосереджена в руках одноособового глави держави на основі привілеїв або видатних здібностей, які приписуються цій особі.

Націоналізм – політична ідеологія, центральним компонентом якої є категорія нації, – й оцінка всіх політичних процесів здійснюється через призму захисту її інтересів.

Націонал-комунізм – термін на позначення різних політичних течій і напрямків, що об'єдналися навколо ідей комунізму і націоналізму.

Об'єкт політики – відносини соціальних груп із питань, що є життєво важливими для них і для суспільства загалом, а також відносини між ними та державними інституціями.

Однопартійна система – система, при якій управління державою здійснюється від імені однієї високоцентралізованої партії. Властива авторитарним та, особливо, тоталітарним режимам. Однопартійна система не виключає існування (легального чи нелегального) кількох конкурентних партій, однак роль правлячої закріплюється (фактично або й юридично) тільки за однією партією.

Олігархія (грец. – влада не багатьох) – політична О. – політичний режим, за якого вся влада належить певній відособленій еліті, фінансова О., промислова О. – громадська сфера і соціальний прошарок, який є у ній панівним. Відповідно до закону Р.Міхельса у будь-якій добровільній організації з часом утворюється О. Вона захоплює владу в організації і влаштовується у ній довічно. О. дбає лише про власні інтереси й використовує організацію для їх задоволення. Наслідок – потерпають співробітники, клієнти і партнери організації. Така ситуація згодом породжує конфлікт світоглядів, а іноді – й відверто ворожі акції саботажу.

Опозиційна партія – характеристика партії, що перебуває в опозиції до чинної влади.

Опозицій політична (лат. – протиставлення) – форма політичного протистояння, протидії певної соціальної або політичної групи чи партії офіційному курсу і прагнення боротися за владу.

Охлократія (гр. – юрба, натовп, влада) – термін, яким у Стародавній Греції позначали виродження демократії, внаслідок чого влада переходила до повсталого натовпу, який через неорганізованість не міг її втримати.

Особистість - 1) стійка система соціально значущих меж, які характеризують індивіда як члена суспільства, спільності, групи, 2) індивідуальний носій цих меж як вільний і відповідальний суб'єкт свідомої вольової діяльності. Соціологічний аналіз О. передбачає виділення в ній соціально-типових, необхідних для виконання суспільних функцій, характерологічних, етичних якостей, знань і умінь, ціннісних орієнтації і соціальних установок, переважаючих мотивів діяльності.

Особистість антисоціальна - безвідповідальна людина, що заподіює своєю діяльністю збиток іншим, нездібний відчувати свою провину, часто конфліктує з навколишніми загальносуспільними інститутами, схильна звинувачувати інших і не витягувати уроків з помилок тощо. Така модель поведінки вказує на недостатню соціалізацію і є одним з особистісних розладів, що найчастіше зустрічаються.

Парламент (фр. – говорити) – представницький виборний законодавчий орган, який функціонує в рамках демократичного правління і має свої повноваження у сфері законотворчості.

Парламентська криза – фактичне припинення діяльності законодавчого органу, внаслідок чого він виявляється неспроможним приймати колегіальні рішення.

Партійна система – сукупність діючих у певній країні політичних партій та відносини між ними, які складаються в боротьбі за державну владу та у процесі її здійснення.

Партійна система крайнього (поляризованого) плюралізму – характеризується наявністю антисистемних партій двосторонньої опозиції зліва і справа, етапом перманентного конфлікту між опозиціями зліва і справа та сильним ідеологічним розмежуванням між ними.

Партійна система обмеженого (поміркованого) плюралізму – при такій системі представництво у парламенті мають лише декілька партій, при цьому відсутні аитисистемні партії двосторонньої опозиції, між партіями немає значної ідеологічної різниці і всім їм притаманна участь у коаліційному урядовому кабінеті.

Партія влади – політична сила, політична партія, що за умов парламентської республіки і пропорційної виборчої системи здобула право на формування уряду.

Патерналізм (лат. – батько, батьківський) – у сучасному вжитку термін стосується тих законів і соціальної політики, які обмежують свободу людини.

Перехідне (посттоталітарне) суспільство – суспільство, що перебуває на етапі переходу від тоталітарної до демократичної форми правління і котрому притаманні риси як тоталітаризму, який ще не до кінця знищений, так і демократії, яка лише формується.

Плутократія (гр. – багатство, влада) – правління багатіїв (плутократів), які завдяки своїм капіталам контролюють владу.

Політика (гр. – мистецтво здійснювати спільні справи, керувати державою-полісом) – вид людської діяльності, пов'язаний із завоюванням та здійсненням державної влади.

Політична боротьба – форма політичного життя, яка характеризується напруженням, протистоянням, протидією, зіткненням між політичними суб'єктами щодо питання влади та реалізації власних програм.

Політична влада – реальна здатність соціальної спільноти та індивіда до вияву своєї волі у політиці на основі осмисленого політичного інтересу і сформованих політичних потреб.

Політична культура – система знань і уявлень політичних класів, верств, малих соціальних груп, окремих індивідів про владу, державу й політику.

Політична партія – організована група однодумців, яка виражає інтереси частини народу, класу (класів), соціальної верстви (верств) і намагається реалізувати їх завдяки здобуттю влади або участі в ній.

Політична система – інтегративна сукупність державних та недержавних соціальних інститутів, які здійснюють управління справами суспільства, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними групами, націями, державами, забезпечують стабільність суспільства, певний соціальний порядок.

Політична організація суспільства – інституціональна підсистема політичної системи суспільства, що складається з таких інститутів, як держава, політичні партії, політизовані рухи та громадські організації.

Політична свідомість – опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якою є проблема влади, формування, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів.

Політичне відчуження – процес, який характеризується сприйняттям політики, держави і влади як сторонніх і чужих сил, що панують над людиною та пригнічують її.

Політичне гасло – ефективний засіб політичної агітації та пропаганди, що лаконічно передає суть ідеології, політичної доктрини чи стратегії.

Політичні переконання – усвідомлена потреба людини, що є суб'єктом політики, діяти згідно зі своїми знаннями, поглядами, ціннісними орієнтирами.

Політичні технології – система послідовних дій і засобів політичного суб'єкта, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату, на реалізацію політичних цінностей та інтересів.

Політичний блок (фр. – угода) – об'єднання політичних партій, громадських організацій, груп людей, окремих політичних лідерів для досягнення певних політичних цілей.

Політичний маркетинг – сукупність форм, методів і технологій дослідження, проектування, регулювання та впровадження у суспільно-політичну практику тих чи інших настанов суспільної свідомості з метою завоювання та утримання контролю за ринком влади.

Політична соціалізація – процес засвоєння індивідом норм політичної культури суспільства, до якого він належить, знань про його політичну систему та про свої права й обов'язки у політичному житті суспільства.

Політичний режим – сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою і суспільством, домінуючих форм ідеології, стану політичної культури.

Політичні відносини – взаємовідносини між соціальними спільнотами суспільства (групами, класами, націями, народностями), політичними інститутами, державою та громадянами з приводу здобуття та реалізації влади у суспільстві.

Політологія – наука, що вивчає політику, закономірності функціонування й розвитку політичної сфери суспільства та політичного життя в контексті виборювання, утримання контролю та функціонування політичної влади в суспільстві.

Політолог – фахівець із вивчення сфери політичних відносин, політичної системи суспільства, питань внутрішньої й зовнішньої політики тощо, з діагностики прогнозування політичних процесів та управління ними.

Право – система встановлених або санкціонованих державою і спрямованих на врегулювання суспільних відносин загальнообов'язкових норм, дотримання й виконання яких забезпечується шляхом переконання і державного примусу.

Правова держава – держава, в якій усі дії її органів і посадових осіб здійснюються на засадах конституційності та законності, а самі вони є підконтрольні незалежним судам.

Президент республіки (лат. – той, що сидить попереду) – обраний на певний термін глава держави у президентській республіці, який здійснює своє правління на основі прямого мандату.

Президентська республіка – різновид республіканської форми правління, для якої характерна значна роль президента в системі органів державного управління.

Прес-конференція – зустріч державних, політичних, громадських, наукових та ін. діячів із представниками засобів масової інформації для висвітлення питань, які цікавлять громадськість.

Пропаганда (лат. – те, що підлягає поширенню) – поширювання соціально-політичних, природничо-наукових та інших знань з метою їхнього втілення у суспільну свідомість.

Пропорційна виборча система (лат. – той, що має правильне співвідношення частин із цілим) – виборча система, при якій голосування за кандидатів проводиться за партійними списками, а розподіл мандатів між партіями здійснюється відповідно (пропорційно) до кількості голосів виборців, відданих за кожен виборчий список.

Політичне життя – сукупність духовних, емоційних і практичних явищ політичного буття людини і суспільства, що характеризує їхнє ставлення до політичної участі в ній.

Політична соціалізація – це процес засвоєння індивідом певної системи політичних знань, норм і цінностей, тобто політичної культури.

Постіндустріальне суспільство – стадія суспільного розвитку, яка, згідно із західним соціологічно-політологічним вченням, приходить на зміну індустріальній стадії розвитку суспільства і на якій провідна роль належить не сфері виробництва, а сфері послуг, науці, освіті, а головною цінністю стає інформація.

Расизм – політична теорія і практика, заснована на упередженому ставленні до людей за ознакою расової належності.

Раціоналізм (лат. – розумний) – виважене ставлення до життя, схильність діяти, ставитися до оточення винятково з позицій потреб розуму і логіки, нехтуючи вплив почуттів.

Рейтинг (англ. – оцінка, клас) – індивідуальний кількісний показник авторитету політичних лідерів, партій та інституцій, який встановлюється шляхом аналізу громадської думки через соціологічні дослідження, опитування експертів тощо.

Республіка (лат. – справа, суспільний, всенародний) – форма державного правління, при якій глава держави й усі органи влади є виборними і змінюваними, виконавча влада є похідною від представницького органу, а громадяни повною мірою володіють відповідними правами й свободами, мають можливість впливати на владу та на її рішення.

Ресурси влади (фр. – засоби, запаси, джерела) – реальні та потенційні засоби, запаси, можливості, які можуть бути використані для того, щоб суб'єкт влади міг здійснювати свій вплив на інших.

Система (грец. – ціле) – певна сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку цілісність, мають інтегративні особливості та внутрішні закономірності, притаманні саме цій спільності.

Соціалізм – політична ідеологія, центральне місце в якій займає ідея контролю над товарами і послугами, що розглядаються як суспільний продукт.

Соціальна держава – держава, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, гарантії однакових можливостей для самореалізації особистості.

Соціальна політика – функція державної відповідальності за: 1) використання суспільних ресурсів, 2) регулювання приватної діяльності, 3) підтримку приватної, індивідуальної та колективної поведінки з метою максимізації соціальної вигоди та умов життя населення.

Суб'єкти політики – особи, соціальні групи, організації, інститути, які беруть участь у політичному процесі. До числа суб'єктів політики зараховують громадян, соціальні верстви, нації, народності, суспільно-політичні організації, держави, народ, суспільство в цілому.

Суверенітет держави (франц. – самостійність, верховна влада) – стан незалежності державної влади від будь-якої іншої влади, який полягає у її праві та здатності самостійно, без втручання іншої держави, керувати своїм внутрішнім і зовнішнім життям.

Соціалізація - процес становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних даному суспільству, соціальній групі, тій або іншій спільноті людей. С. здійснюється в трьох основних сферах: діяльність, спілкування і самосвідомість. Виділяють три стадії процесу С.: дотрудова, трудова і післятрудова. Соціальні працівники, виконуючи свої професійні функції, практично займаються С. клієнтів. С. можна поділити на первинну і повторну. Первинна стосується безпосереднього оточення людини, тобто батьків, братів і сестер, бабусь і дідусів, близьких і далеких родичів, що приходять, нянь, друзів сім'ї, однолітків, вчителів, лікарів, тренерів тощо. Повторна С. здійснюється опосередкованим, формальним оточенням, впливом установ і соціальних інститутів.

Соціальна гігієна - розділ медицини, що досліджує вплив соціальних чинників на стан здоров'я населення.

Соціальна допомога - система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, що надаються окремим особам або групам населення соціальною службою для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

Соціальна захищеність - цілісна система законодавчо-закріплених економічних, юридичних і соціальних прав і свобод, соціальних гарантій громадян, протидіючих дестабілізуючим чинникам життя, насамперед таким, як безробіття, інфляція, бідність і ін.

Соціальна підтримка - система заходів по наданню допомоги деяким категоріям громадян, що тимчасово опинилися в тяжкому економічному становищі (частково або повністю безробітні, молодь, що вчиться і ін.),

шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів, навчання, правозахисту і введення інших пільг.

Терор (грец. – страх, жаж) – політика залякування, насилля, нагнітання страху, розправа з політичними противниками, особлива форма політичного насилля, що характеризується жорстокістю, цілеспрямованістю і вдаваною ефективністю.

Тероризм – політика і практика терору: сукупність особливо жорстоких форм і засобів політичного та фізичного насильства. Т. використовувався в історії як засіб політичної боротьби.

Технологія прийняття політичного рішення – сукупність методів і послідовних дій різноманітних політичних суб'єктів щодо свідомої постановки та досягнення цілей у сфері політичної влади.

Тіньовий кабінет – група осіб всередині уряду, керівництва партії, передвиборчого штабу тощо, які фактично здійснюють владу, але не виконують публічних функцій і не відомі широкому загалу.

Трипартійна система – партійна система, при якій жодна із двох найбільших політичних партій країни не може самостійно сформувати уряд, а тому вони змушені вдаватися до підтримки третьої, значно меншої, але такої, що постійно представлена у парламенті.

Узурпація – протизаконне насильницьке захоплення влади або привласнення собі чужих прав на будь-що, зокрема на істину.

Утилітаризм (лат. – користь, вигода) – вузький прагматизм, принцип оцінки всіх явищ тільки з позицій вигоди і користі.

Федерація (лат. – союз, об'єднання) – складне державне утворення, до складу якого входять інші держави, що є суб'єктами федерації.

Фіксоване (формальне) членство – порядок вступу в партію, який передбачає дотримання чітко розробленої статуту партії процедури.

Форма держави – сукупність найзагальніших її ознак, зумовлених інституціональними, територіальними і функціональними способами організації влади.

Форма правління – організація вищої державної влади, порядок утворення її органів та характер взаємовідносин із населенням.

Харизма (гр. – милість, благодать, божий дар) – особливі, видатні здібності вождя, лідера, дані йому, як вважається, від Творцем чи природою.

Харизматичний лідер – політичний діяч, наділений харизмою, що й визначає його лідерське становище.

Харизматичні партії – партії, що у своїй діяльності орієнтуються на харизматичних лідерів, які найчастіше і є їхніми засновниками.

Цивілізація – термін, що вживається на позначення рівня розвитку культури; один із ступенів еволюції суспільства (дикість, варварство, Ц.).

Цинізм політичний (лат. – безсоромний, нахабний) – форма політичної поведінки, для якої характерне презирливе ставлення до всіх умовностей, заперечення будь-яких моральних норм і правил.

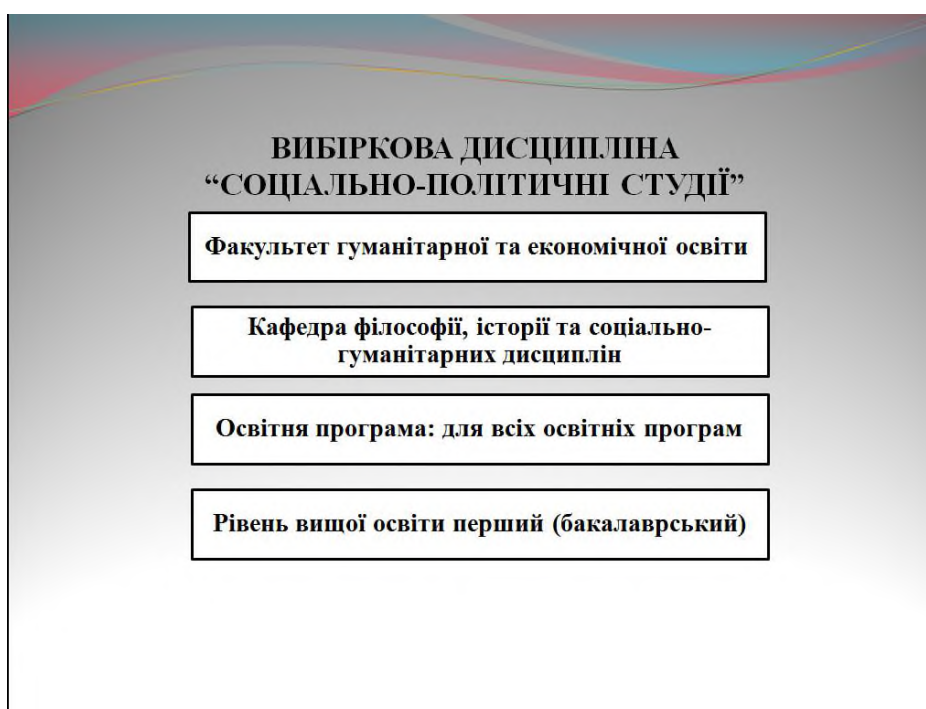
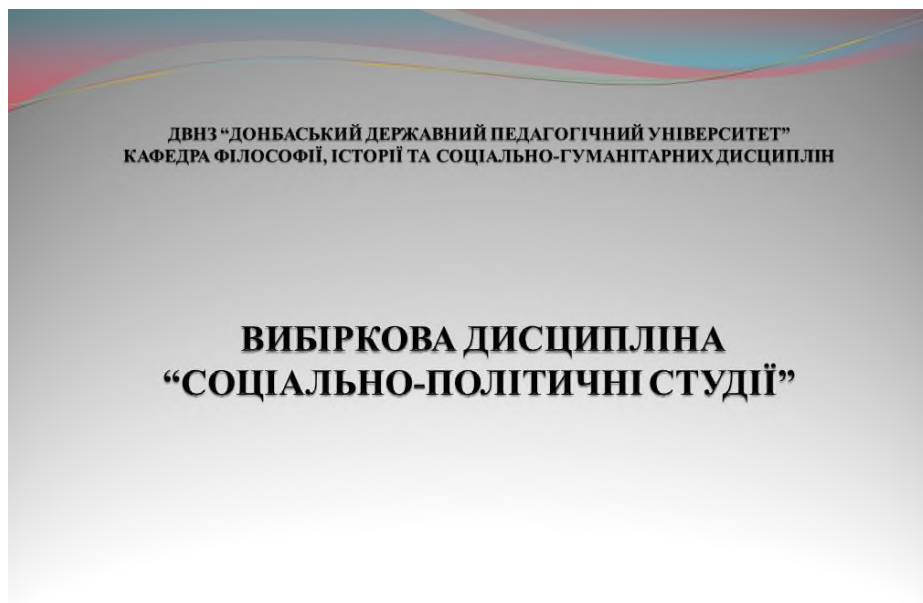
«Четверта влада» («медіакратія», «інформаційна влада») – образна назва засобів масової інформації, які здійснюють контрольну функцію, проводять власні розслідування, інформують громадськість про зловживання влади і дають їй не тільки правові, але й моральні оцінки.

«Чисті» політичні технології – технології, які не передбачають прямого порушення закону та входять в неофіційний реєстр «дозволених» і прийнятних для суспільної моралі.

Чотирипартійна (або ще двоблокова) партійна система – партійна система, що відзначається наявністю правого та лівого блоків партій, які змагаються між собою за владу.

Шовінізм – ідеологія і практика, що побудована на проповіді національної винятковості, поширення національного чванства, національного егоїзму, панівної зверхності однієї нації над іншими, намагання поставити їх у залежність, протиставлення інтересів одної нації інтересам всіх інших націй.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КУРСУ «СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ»

Викладачі:

Ємельяненко Ганна Дмитрівна – доктор філософських наук, професор
Абизова Лариса Віталіївна – кандидат філософських наук, доцент

e-mail Ємельяненко Г.Д. - yemelianenkoad@gmail.com

e-mail Абизова Л.В. - larisa.sofia7@gmail.com

Сторінка курсу в Moodle:

<https://moodle.ddpu.edu.ua/course/view.php?id=1277>

Розклад консультацій: п'ятниця з 11.40 – 13.00

Анотація до дисципліни

Об'єкт вивчення – сутність і взаємодія між соціальними та політичними аспектами життя суспільства

Предмет вивчення - загальні і специфічні закони та закономірності розвитку і функціонування історично визначених соціально-політичних систем, механізм їх прояву в діяльності особистостей та соціальних груп, а також влада, держава, соціально-політичний процес у всіх його багатовимірних аспектах

Форма контролю - залік

Мета вивчення дисципліни - формування у здобувачів системного розуміння соціально-політичної сфери суспільства, методологічних підходів до наукового аналізу суспільно-політичних процесів і явищ. Курс сприяє формуванню політичної культури здобувачів, їх здатності аналізувати соціальну реальність, орієнтуватися в сучасних політичних процесах

Основні завдання вивчення дисципліни:

- формування цілісного уявлення про основні напрями соціально-політичних студій;
- ознайомлення з теоретичними і емпіричними дослідженнями зарубіжних та українських фахівців з соціально-політичних студій;
- набуття практичних навичок аналізу соціально-політичних процесів;
- розуміння актуальних соціальних і політичних проблем сучасного суспільства;
- формування у здобувачів здібностей до самостійного аналізу складних явищ суспільного життя;
- формування вмінь логічно мислити, міркувати й сміливо висловлювати свою точку зору;
- освоєння основних методик прикладних досліджень соціально-політичної сфери.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

1. Предмет, структура і функції курсу соціально-політичні студії
2. Історія розвитку соціально-політичної думки
3. Суспільство як цілісна система
4. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність
5. Суб'єкти суспільного життя (соціологія особистості, сім'ї, молоді, етносоціологія)
6. Сфери життєдіяльності соціальних суб'єктів (соціологія культури, соціологія освіти та науки)
7. Організація і проведення конкретно-соціологічних досліджень (розробка програм)
8. Предмет, структура і функції соціально-політичної студії (політична наука)
9. Політична система
10. Держава і громадянське суспільство
11. Політичне лідерство та політична еліта
12. Політична свідомість та політична культура

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Оцінювання знань здобувачів з навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» здійснюється у вигляді поточного контролю знань здобувачів та оцінювання самостійної роботи здобувачів відповідно до робочої навчальної програми.

Поточний контроль знань здобувачів з навчальної дисципліни «Соціально-політичні студії» проводиться за такими формами:

- а) під час лекційних занять;
- б) під час самостійних занять:
 - опитування або тестування знань здобувачів з теоретичного матеріалу;
 - оцінка виконання ситуаційних вправ та завдань під час заняття;
- в) за результатами виконання завдань самостійного опрацювання (індивідуальних завдань):
 - оцінка виконання домашніх завдань під час заняття;
 - оцінка підготовки глосарію, презентацій;
 - обговорення матеріалів рефератів під час практичних занять;
 - обговорення матеріалів доповідей із поставленого проблемного питання,
- проведення дискусій, підведення резюме з цього питання під час практичного заняття.

Шкала оцінювання: національна та накопичувальна 100-бальна

За 100-бальною шкалою	За національною шкалою
90 – 100 балів	відмінно
89 – 75 балів	добре
60 – 74 балів	задовільно
26 – 59 балів	незадовільно
0 – 25 балів	неприйнято

Максимальна кількість балів під час оцінювання знань здобувачів у процесі лекційного заняття виставляється за такими критеріями:

- присутність здобувача на лекції, складання її конспекту та активна участь у процесі лекції.

Максимальна кількість балів при оцінювання знань здобувачів у процесі самостійної роботи виставляється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну і ґрунтовну відповідь на задане запитання з теми заняття;

- під час тестування – за правильні відповіді на всі запитання тесту з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами та математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Максимальна кількість балів під час оцінювання знань здобувачів у процесі написання поточних проміжних контрольних робіт виставляється за правильні відповіді на всі питання роботи. Максимальна кількість балів під час оцінюванні знань здобувачів у процесі написання контрольних робіт виставляється за правильні відповіді на всі питання роботи. Максимальна кількість балів під час оцінювання знань здобувачів у процесі контрольного заходу виставляється за правильні відповіді на всі питання. Максимальна кількість балів під час оцінюванні рефератів та презентацій за визначеними темами виставляється відповідно до критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту має бути ще не менше трьох джерел інформації);

- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на літературні джерела;

- за наявність змістовних висновків;

- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

Фактична кількість балів, отримана здобувачем за результатами поточного контролю та підсумками контрольного заходу, переводиться в державну оцінку за такими критеріями:

А – оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється за глибокі знання навчального матеріалу, наявного в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах, уміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку й розвитку, чітко, лаконічно, логічно послідовно відповідати на поставлені питання, уміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

ВС – оцінка «добре» (89-75 балів) виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені питання, вміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності;

DE – оцінка «задовільно» (60-74 балів) виставляється за посередні знання навчального матеріалу, недостатньо аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час виконання практичних завдань;

FX – оцінка «незадовільно» з можливістю повторного складання екзамену (26-59 балів) виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

F – оцінка «неприйнято» з обов'язковим повторним вивченням модуля (навчальної дисципліни) (0-25 балів) виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватися під час виконання практичних завдань, незнання основних фундаментальних положень.